

ISSN 2414-634X

scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N 9(18)

Dubai 2017

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

DOI 10.26886/ISMS.2414-634X.9(18)2017

**SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 9(18), 2017
November 30, 2017**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

Edition address: Bur Dubai Khaled Bin
Waleed Street , Admiral Plaza Hotel, Of.
No: 9
P.O.Box: 113102 , Dubai, United Arab
Emirates

WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition e-mail: ismsdubai@gmail.com
Phone: +971 55 1435638
© Center for international scientific
cooperation TK Meganom LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Doctor of Technical Sciences, Professor, Waldemar Wójcik, Lublin University of Technology;

Economic Sciences

- Doctor of Economics Sciences, Professor Bashnyanin G., Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Barsky Y. M., Lutsk National Technical University;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shvets N. R., Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shevchuk A. V., Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Vdovenko N. M., National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Zahorna T. O., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Hrapkina V. V. Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- Doctor of Historical Sciences, Professor, Orehovskiy V., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Yuriy M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Bezarov O., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Tsyganenko L., Izmail State Humanitarian University
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Roebuck Igor Y., Kharkiv National Medical University;
- Doctor of Historical Sciences, Nikitenko K. V., Lviv National Academy of Arts;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, I.B. Datskiv, Ternopil National Economic University;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Cotsur Nadiya, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Doctor of Philosophy, Alatom Mohammad Fayiz Ahmad
- Doctor of Philosophy, Professor, Chikarkova M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Philosophy, Professor, Andriyenko O. V. Donetsk National University;
- Doctor of Philosophy, Dulyan P. G., Mikolaiv National University;

Political Sciences

- Doctor of Political Science, Professor, Kornienko V., Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- Doctor of Political Sciences, Professor, Tkach O. I., Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Denysyuk Svetlana G., Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Belmaz Y. Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vlasenko K. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Donbass State Engineering Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Prima R. M., Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kozhevnikov V. M., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Tarnopolskyi O. B., Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Poluboiaryna I. I., Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- Doctor of Psychology, Professor, Volzhentseva I., Makeyevka Economics and Humanities Institute;
- Doctor of Psychology, Professor, Simonenko S., K.D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Associate Professor, Murat Elioz, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- Doctor of Medical Sciences, Professor, Mikhail Lebedyuk, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Professor, Bocharov Vasily Andreevich, Head of the Department of Pharmaceutical and Cosmetology Technologies, Odessa Medical Institute of the International Humanities University;
- PhD in Medical Sciences, Bocharova Veronika Vladimirovna, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Kuts Larissa Viktorovna, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- Doctor of Medical Sciences, Zubkova L., Medical center "ORTO DENT" (Odessa, Ukraine);
- Doctor of Medical Sciences, Gladchuk V., «Hladchuk Medical Aesthetic Center» (Kiev, Ukraine)
- Doctor of Medicine, Professor, Peklina G. P., Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- Doctor of Technical Sciences, Professor, Waldemar Wójcik, Lublin University of Technology;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Baranowski V. M., Ternopil National Technical University;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Gogo V. B., Donetsk National Technical University;
- PHD in Engineering Sciences, Alatom Mohammad Fayiz Ahmad

Juridical sciences

- Doctor of Law, Professor, Krinitsky I. E., Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- Doctor of Law, Professor, Gumin A. M., Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- Doctor of Art, Professor, Crul P. F. V.Stefanik Prikarpatsky University;
- Doctor of Art, Professor, Olena Sizova, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Prokopova Natalia Leonidovna, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- Doctor of Art, Rusudan Kvaratskhelia, Caucasus International University;
- Doctor of Art, Professor, Andriy Puchkov, Boris Grnchenko Kyiv University;
- PhD in Art, Evhen Kushch, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- PhD in Art, Badalov O. P. Chernigov Institute of Arts and Cultural Management of the National Academy of Culture and Arts;

Geographical Sciences

- Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ilyin L. V., Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

RSCI SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.1

UDC 37.011.31: 316.444.5

AUTHOR'S PROGRAM FOR THE FORMATION OF TEACHERS' PROFESSIONAL MOBILITY IN THE METHODOLOGICAL SYSTEM OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS

I. Gorbacheva

Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Scovoroda,
Ukraine, Kharkiv

In the article the subject of the research is determined scientific and methodical provision of the process of formation of teachers' professional mobility in the system of methodical work of general educational institutions. The purpose of the work is specified as the development of an author's program for the formation of teachers' professional mobility in methodological work. Methods of analysis, biographical, synthesis, generalization are used. The methodology of the work carried out is based on the positions of the system and acmeological approaches. The results of the work recognized the quantitative and qualitative characteristics of teachers who have increased the level of professional mobility. The author's program is recommended to be used in the educational sector to improve the teachers' skills. It is noted that the author's program ensures the effectiveness of the process of forming the teachers' professional mobility and building partnerships with colleagues.

Key words: personality mobility, teacher's methodical activity, planning, educational projects, partnership, teaching and methodological support.

Горбачова І. І. Авторська програма формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи

загальноосвітніх навчальних закладів/ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків

У статті предметом дослідження визначено науково-методичне забезпечення процесу формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Метою роботи уточнено як розроблення авторської програми формування професійної мобільності вчителів у методичній діяльності. Використано методи аналізу, біографічний, синтезу, узагальнення. Методологію проведеної роботи побудовано на положеннях системного і акмеологічного підходів. Результатами роботи визнано кількісну та якісну характеристику вчителів, які підвищили рівень професійної мобільності. Авторську програму рекомендовано застосовувати в освітній галузі для підвищення кваліфікації вчителів. Зазначено, що авторська програма забезпечує ефективність процесу формування професійної мобільності вчителів і побудови партнерських стосунків з колегами.

Ключові слова: мобільність особистості, методична діяльність учителя, планування, освітні проекти, партнерство, навчально-методичне забезпечення.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Нині склалися такі обставини, що освітні інституції та сім'я втрачають педагогічний вплив на підростаюче покоління. Одною з таких причин є те, що науково-методичне забезпечення освітнього процесу не відповідає запитам поколінь Z і Альфа, які сьогодні є школярами і студентами. Як зазначає В. Огнев'юк [4], такі покоління вирізняються своєю інтелектуальною та емоційною своєрідністю, для них світ життя і цифрові технології є невіддільними, а віртуальні події є найбільш

привабливими і доступними в спілкуванні. У реальному житті значно складніше здійснюються наміри й бажання, потрібні моральні й фізичні зусилля молодій людині, до виявлення яких вона не підготовлена.

У вирії всього того, що відбувається в освітньому процесі, а це реформування освіти, зміна пріоритетів сучасної молоді, поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у побуті й трудовому житті сучасної людини, особливої уваги заслуговує особистість учителя. Для того, щоб адаптуватися до нових обставин, зміни позицій у побудові міжособистісний стосунків між учасниками освітнього процесу, вчителеві необхідно бути мобільним, комунікативним і рішучим до сприйняття нововведень. Професійну мобільність учителя слід розглядати як здатність до самоорганізації й постійного самовдосконалювання, швидкого реагування на зміни в соціумі та освітньому просторі завдяки грамотності, освіченості, високого рівня професійно-педагогічної компетентності.

Як відзначає Т. Куценко [3], система методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) має потужний потенціал для професійної самореалізації вчителів. На думку вченої, завдяки появі нових методик викладання навчальних предметів вчителі мають постійно займатися самоосвітою, проходити планове стажування та підвищувати кваліфікацію в міжкурсовий період у закладах післядипломної освіти, оволодівати ІКТ. Однак, сприйняття й поширення передового педагогічного досвіду знаходиться в прямій залежності від професійної мобільності вчителя, який прагне й займається самоосвітою, реалізує власні творчі здобутки й співпрацює з вітчизняними і зарубіжними колегами, розвиває форми педагогічної взаємодії.

Аналіз наукових праць [1-7] та власного практичного досвіду вможливив виявити суперечності стосовно зазначеної проблеми, що об'єктивно існують у ЗНЗ, а саме між: вимогами суспільства до набуття високої кваліфікації і професіоналізму вчителями і зовнішніми умовами, як низькою заробітною платнею, побутовою невпорядкованістю тощо; потребами сучасних учителів адаптуватися до реалій життя та недостатньо сформованими цінностями й мотивацією їхньої професійної мобільності; необхідністю науково-методичного забезпечення процесу формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ і відсутністю відповідної програми практичних дій.

Виходячи із актуальності проблеми формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ, предметом дослідження визначено науково-методичне забезпечення такого процесу, зокрема розроблення й упровадження відповідної авторської програми на заняттях методичних предметних об'єднань учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття, актуальність проблеми. Поняття «мобільність» досить активно розробляється в сучасній науці. Значного поширення у вітчизняній і зарубіжній соціології, соціальній психології та професійній педагогіці отримали дослідження соціальної мобільності (Б. Барбер П. Блау, О. Дункан, П. Сорокін, М. Реутова), професійної мобільності (Н. Василенко, Є. Іванченко, С. Нужнова, З. Решетова, Д. Чернілевський, А. Шелтон та інші). У працях Л. Бляхмана, Т. Заславської, А. Здравомислова, В. Подмаркова, Р. Пріми, Р. Рибкіної, О. Шкаратана та інших учених аналізується взаємодія об'єктивних економічних законів і трудової

мобільності. С. Ліпсет і Р. Бендикс розробили показники професійної мобільності та виділили фактори, що впливають на її формування. Вплив процесів мобільності на стан суспільства й поведінку особистості вивчали М. Вебер, Ч. Кулі, Н. Коваліско, М. Кун, Дж. Мід, Т. Парсонс. Психологічні аспекти мобільності розглянуто в працях Ф. Гайсіна, Н. Мурадяна, Ф. Фаїзова. Питання професійної мобільності вчителя розглядали Ю. Бабанський С. Желтова, В. Корнієнко, Р. Пріма, зокрема структура, критерії та рівні сформованості професійної мобільності майбутнього педагога-музиканта досліджує О. Яненко.

Отже, значну кількість праць у галузі соціології, психології, педагогіки присвячено проблемі мобільності (А. Ващенко, Л. Горюнова, Є. Іванченко, О. Кіпіна, Н. Кожемякіна, І. Ларіонова та інші).

Зміст методичної діяльності вчителя, її науково-методичне забезпечення розробляли вчені та практики (І. Казначей, Л. Князева, О. Коваленко, Т. Куценко, С. Майданенко, Л. Нечволод, А. Труханенко, Н. Федорінова, О. Фісун, Г. Хортів, Б. Чаговець, Р. Черновол-Ткаченко), питання, що стосуються підготовки вчителів до інноваційної діяльності, сприйняття й розробки інноваційних прийомів, методів, педагогічних технологій вивчали дослідники (Н. Беседа, Л. Буркова, Т. Волобуєва, А. Жозе да Коста, С. Кіриченко, Ю. Лобейко, О. Мандражи, В. Мирошніченко, Л. Супрун, О.Тюрікова, В. Урський, Т. Хлєбнікова, В. Ястребова).

Однак, аналіз наукової літератури [1-7] дає підстави стверджувати, що проблема формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ не стала предметом спеціального дослідження, залишається недостатньо розробленим

науково-методичне забезпечення розвитку такої якості педагогів в освітньому просторі на різних рівнях.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є обґрунтування актуальності й доцільності розроблення та упровадження авторської програми формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ, а завданнями – розкриття змісту такої програми та аналіз й узагальнення висновків щодо її ефективності, використання методів аналізу, біографічний, синтезу, узагальнення для виявлення рівнів сформованості професійної мобільності вчителів.

Виклад основного матеріалу статті із зазначенням методів та повним обґрунтуванням отриманих документів. Методологією проведеної роботи є положення системного і акмеологічного підходів, що обумовлено системним характером методичної роботи вчителя і природою людини, її бажаннями й потребами професійного самовдосконалювання та досягнення акме-вершин.

У роботі посилаємося на дослідження Т. Куценко [3], яка схарактеризувала систему методичної роботи ЗНЗ як сукупність взаємопов'язаних педагогічних дій і методичних заходів, спрямованих на поширення й засвоєння передового педагогічного досвіду, організацію співпраці педагогічних працівників на різних адміністративних рівнях, досягнення високого рівня навченості, вихованості, розвиненості учнів. Підсистеми методичної роботи (зміст, функції, принципи, прийоми, методи, форми методичної роботи, педагогічні технології, умови, засоби, моніторинг, критерії ефективності) підпорядковані її меті й завданням, виконанню нормативних розпоряджень і забезпечують самопізнання й розкриття власного потенціалу вчителів на творчому рівні. Така позиція автора є цілком науковою і логічно вибудованою, де показані структурні

одиниці. На наш погляд, необхідно було б показати причинно-наслідкові зв'язки між структурними одиницями методичної роботи вчителя як системи, окремо зупинитися на результатах такої роботи, наприклад, підвищення рівнів сформованості професійної мобільності вчителя під час методичної роботи.

З позиції акмеологічного підходу, образ сучасного вчителя ми пов'язуємо з таким педагогом, котрий постійно вдосконалює власний професійно-педагогічний потенціал, швидко реагує на зміни у суспільстві й освітньому просторі, допомагає молоді адаптуватися до ринкових відносин, знайти своє місце в житті й професійно визначитися. Безумовно, професійна мобільність учителя є його акмеологічною характеристикою, оскільки саме такий учитель здатний досягати високих результатів у роботі з інформованою сучасною молоддю, розкривати її таланти й долати перешкоди [5; 6].

Слушним є те, що Законом України «Про освіту» (2017) скасована постанова щодо заборони розроблення та впровадження авторських навчальних програм у шкільній практиці. Заслуговує на увагу ідея розроблення та впровадження проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання в практику ЗНЗ, що й розширює межі професійної самореалізації педагогів, сприяє формуванню їхньої професійної мобільності, розкриває нові педагогічні обрії вчителів [2].

Метою розроблення авторської програми формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ є виявлення та розвиток потреб педагогічних працівників професійного вдосконалення, що допомагає їм адаптуватися до нових умов праці в ЗНЗ, а завданнями – ознайомлення вчителів з теорією про мобільність людини та проектування шляхів професійної мобільності вчителів засобами методичної роботи. На методичних семінарах і

педагогічних нарадах нами було реалізовано два модулі авторської програми: теоретичний і практичний.

Теоретичний модуль реалізовували у формі лекції. Учителів знайомили з інформацією про мобільність людини, з трактуванням поняття «мобільність педагога» в психолого-педагогічній літературі [7]. Схилялися до того, що професійна мобільність – це готовність особистості до змін, що відбуваються в суспільстві та професійній сфері, подолання стереотипів професійної поведінки; здатність швидко опанувати педагогічні технології та методики викладання навчальних предметів, підбирати нові підходи у вихованні молоді; вміння змінювати стратегію або засіб дій у відповідності з умовами праці, перебудовувати власний режим роботи; усвідомлення зміни статусу й формування соціальної позиції. Посилаючись на праці вчених [7], переконували в тому, що мобільність учителя буває потенційною та реальною. Потенційна мобільність розглядається як бажання, прагнення людини змінити соціальний статус, соціальну позицію, а її ступінь виявлення різний в різних індивідів. Фактична мобільність – це зміна статусу людини, її перехід в іншу групу під дією об'єктивних і суб'єктивних факторів, умов і стимулів.

Особливої уваги приділяли професійному статусу вчителя, визначенню місця вчителя в суспільстві й державі, надання йому конституційних прав і зобов'язання з метою надання якісних послуг здобувачам освіти. Розглядали складники професійного статусу, як: авторитет, престиж, репутація, акмеологічна позиція вчителя [1]. Акцентували на тому, що перетворення потенційної мобільності у реальну залежить від обставин, від того, наскільки орієнтація на зміну статусу буде сприяти або, навпаки, перешкоджати здійсненню цих намірів. При цьому суттєве й те, наскільки значущими для особистості є ці орієнтації, яке їх місце у структурі цінностей. Тому оцінювати і

прогнозувати фактичну мобільність за потенційною можливо лише умовно.

Слід зазначити, що ми реалізовували нестандартні підходи до проведення лекції. З учителями проводили лекцію вдвох (бінарну), лекцію-студії. Зазначимо, що на лекції-студії вчителі були активними, мобільними в розв'язанні професійних завдань, мали змогу розробляти освітні проекти, реалізовувати творчі задуми. Бінарна лекція спонукала до підвищення активності самих лекторів, оскільки їх було двоє і вони намагалися якомога краще викладати матеріал. Учителі спостерігали за роботою лекторів, приєднували до їхньої позиції, однак бракувало виявлення їхньої власної точки зору щодо формування професійної мобільності вчителя.

Практичний модуль. На засіданнях методичних об'єднань з учителями проводили бесіди, дискусії, педагогічні майстерні, на яких розкривали роль методичної роботи в формуванні професійної мобільності вчителя, переконували в практичній значимості освітніх проектів для зростання творчої майстерності вчителя, розробляли авторські навчальні програми з профільної тематики. Результативними виявилися заняття, на яких розглядалися дискусійні питання, як: хто та що заважає отриманню здобувачами освіти якісних шкільних послуг; як професійна мобільність допомагає вчителю адаптуватися до постійних змін у суспільстві та освіті; хто зацікавлений у перемогах учителя на різних конкурсах, змаганнях; як впливають батьки та учні на сформованість професійної мобільності вчителя.

Ефективними виявилися заняття Школи комп'ютерної грамотності та інформаційного практикуму; навчання за програмою Intel «Навчання для майбутнього»; тренінги проекту «Цифрові технології» програми «Партнерство в навчанні»; семінарські заняття

«Використання мультимедійних систем у освітньому процесі» національного проекту «Відкритий світ». З метою формування професійної мобільності з учителями проводили круглий стіл на тему «Сучасні засоби спілкування за допомогою Інтернет». Обговорювали можливості ІКТ для обміну передовим педагогічним досвідом.

Збільшилася кількість учителів, які отримали нагороди, похвальні листи, грамоти за достатньо високу підготовку школярів до олімпіад, конкурсів, за особисту активну участь у змаганнях з педагогічної майстерності, професіоналізму. Підвищення статусу відбувалося під час отримання перемог на освітянській ниві. Пояснюємо це тим, що авторська програма формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ виявилася ефективною і доцільною в нових умовах професійного зростання педагогів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Результатами впровадження зазначеної вище авторської програми є кількісна та якісна характеристика вчителів, які підвищили рівень професійної мобільності. Таку програму доцільно застосовувати в освітній галузі для підвищення кваліфікації вчителів. Саме така авторська програма забезпечує ефективність процесу формування професійної мобільності вчителів і побудови партнерських стосунків з колегами.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є розроблення методики формування професійної мобільності вчителів з урахуванням специфіки навчальних предметів, які вони викладають.

Література:

1. Васильєва С. О. *Розвиток професійного статусу вчителя у вітчизняній теорії та практиці (друга половина ХХ – початок ХХІ*

століття): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 2017. 40 с.

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України, 2017. № 38-3. Режим доступу до джерела: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Куценко Т. В. Педагогічні умови професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Черкаси, 2017. 20 с.

4. Огнев'юк В. О. Лідери для нової української школи. Неперервна освіта: акмеологічні студії (Педагогічні науки. Психологічні науки). Науковий журнал № 1. Київ. 2017. С. 4-14.

5. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійної самореалізації учителя. Вища і середня школа в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17 травн. 2016 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. С. 274-279.

6. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Куценко Т. В. Акмеологічні засади професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: колективна монографія. Харків, 2017. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 7 (174)). 127 с.

7. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці. Під ред. Коваліско Н. В. Львів, 1999. 184с.

References:

1. Vasylyeva S. O. Rozvytok profesiynoho statusu vchytelya u vitchyznyaniy teoriiyi ta praktytsi (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittya): avtoref. dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ped. nauk:

spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». Kharkiv, 2017. 40 s.

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Elektronnyy resurs] // Zakonodavstvo Ukrainy, 2017. № 38-3. Rezhym dostupu do dzherela: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Kutsenko T. V. Pedahohichni umovy profesiynoyi samorealizatsiyi vchyteliv u systemi metodychnoyi roboty zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv: avtoref. dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity». Cherkasy, 2017. 20 s.

4. Ohnev'yuk V. O. Lidery dlya novoyi ukrayins'koyi shkoly. Neperervna osvita: akmeolohichni studiyi (Pedahohichni nauky. Psykholohichni nauky). Naukovyy zhurnal № 1. Kyiv. 2017. S. 4-14.

5. Rybalko L. S. Akmeolohichni zasady profesiynoyi samorealizatsiyi uchytelya. Vyshcha i serednya shkola v umovakh suchasnykh vyklykiv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (17 travn. 2016 r.) / KhNPU imeni H. S. Skovorody. Kharkiv, 2016. S. 274-279.

6. Rybalko L. S., Chernovol-Tkachenko R. I., Kutsenko T. V. Akmeolohichni zasady profesiynoyi samorealizatsiyi vchyteliv u systemi metodychnoyi roboty zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv: kolektyvna monohrafiya. Kharkiv, 2017. (Biblioteka zhurnalu «Upravlinnya shkolyu»; Vyp. 7 (174)). 127 s.

7. Trudova mobil'nist' v umovakh rehional'noho rynku pratsi. Pid red. Kovalisko N.V. L'viv, 1999. 184 s.

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.2

UDC: 378.6:37.035.(477)

PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF SOCIAL MATURITY OF STUDENTS OF HIGHER AGRARIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE TEACHING AND EDUCATIONAL PROCESS

PhD in Pedagogical Sciences, I. Danchenko

Kharkov National Technical University of Agriculture named after Peter Vasilenko, Ukraine, Kharkiv

The necessity of reviewing the requirements regarding the content and nature of professional training of agricultural specialists in higher education is substantiated. The strategic tasks of reforming higher agrarian education are the transformation of quantitative indicators of educational services into qualitative ones. This requires the search for fundamentally new approaches to the implementation of professional training of agricultural students and their socialization in higher agrarian educational institutions. Theoretical approaches to the study of the problem of technological development of the teaching and educational process of higher education are analyzed. The main approaches to ensuring the effectiveness of pedagogical technology for the formation of social maturity of students of higher agrarian educational institutions are singled out, namely: humanistic, competence, personality-oriented, activity-oriented, axiological, synergistic, acmeological, technological. The results of the research can be used in the system of professional training of future agricultural specialists.

Key words: pedagogical technology of social maturity of students of higher agrarian educational institutions, humanistic, competence, personality-oriented, activity-oriented, axiological, synergetic, acmeological, technological approaches.

кандидат педагогічних наук, Данченко І. О. Педагогічні підходи до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів у навчально-виховному процесі / Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Україна, Харків

Обґрунтовано необхідність перегляду вимог щодо змісту і характеру професійної підготовки фахівців-аграріїв у вищій школі. Стратегічними завданнями реформування вищої аграрної освіти, є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Це зумовлює необхідність пошуку принципово нових підходів до здійснення професійної підготовки студентів-аграріїв і їх соціалізації у вищих аграрних навчальних закладах. Проаналізовано теоретичні підходи до вивчення проблеми технологізації навчально-виховного процесу вищої школи. Виділено основні такі підходи щодо забезпечення ефективності педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, а саме: гуманістичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований та діяльнісно-орієнтований, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний, технологічний. Результати дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки майбутніх фахівців-аграріїв.

Ключові слова: педагогічна технологія формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів, гуманістичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісно-орієнтований, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний, технологічний підходи.

кандидат педагогических наук, доцент Данченко И. А. Педагогические подходы к формированию социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений в учебно-воспитательном процессе / Харьковский национальный

технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенка, Украина, Харьков

Обоснована необходимость пересмотра требований относительно содержания и характера профессиональной подготовки специалистов-аграриев в высшей школе. Стратегическими задачами реформирования высшего аграрного образования, является трансформация количественных показателей образовательных услуг в качественные. Это требует поиска принципиально новых подходов к осуществлению профессиональной подготовки студентов-аграриев и их социализации в высших аграрных учебных заведениях. Проанализированы теоретические подходы к изучению проблемы технологизации учебно-воспитательного процесса высшей школы. Выделены основные подходы по обеспечению эффективности педагогической технологии формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведениях, а именно: гуманистический, компетентностный, личностно-ориентированный, деятельно-ориентированный, аксиологический, синергетический, акмеологический, технологический. Результаты исследования могут быть использованы в системе профессиональной подготовки будущих специалистов-аграриев.

Ключевые слова: педагогическая технология формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений, гуманистический, компетентностный, личностно-ориентированный, деятельностно-ориентированный, аксиологический, синергетический, акмеологический, технологический подходы.

Вступ Серед основних тенденцій модернізації сучасної аграрної освіти важливою і значущою є її діяльнісна спрямованість. Зокрема, І. Бех підкреслює, що тривалий час загальноосвітня та професійна школа спиралися на позиції гностичного, «знаннєвого» підходу, головним завданням якого було формування в студентів міцних систематизованих знань (уміння і навички завжди виступали другорядними компонентами). Наразі сьогодні акценти змінюються – від гностичного підходу до компетентісного підходу: основна мета вищої освіти спрямовується на формування здібностей до активної, продуктивної праці в усіх її формах; творчої професійної діяльності з метою саморозвитку і самореалізації особистості [1, с. 6].

Стратегічними завданнями реформування вищої аграрної освіти, є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Це зумовлює необхідність пошуку принципово нових підходів до здійснення професійної підготовки студентів-аграріїв і їх соціалізації у вищих аграрних навчальних закладах (далі ВАНЗ), від яких в нових соціальних умовах слід чекати нового професійного мислення, високої мобільності, комунікативної компетентності, особистісного самовизначення. Підґрунтям оновленої освіти є саме соціальна її складова, зокрема, діяльність спрямована на формування високого рівня соціальної зрілості студентів ВАНЗ, яка складає передумови для підготовки у вищому аграрному навчальному закладі фахівців, які покликані стати активними суб'єктами діяльності та спілкування, здатні реалізовувати у своїй професії власний спосіб буття, готовність ефективно розв'язувати професійні завдання, брати на себе відповідальність за їх вирішення, розширювати рамки професійної діяльності.

Шляхи вирішення проблеми формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ лежать у площині методологічних та

загальнотеоретичних підходів до професійного і особистісного розвитку майбутніх фахівців-аграріїв, що становить предмет філософських, політичних, соціологічних, культурологічних, психологічних та педагогічних дискусій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Технологізація освітнього простору бере свої витоки з наукових здобутків І. Павлова, В. Бехтерева, О. Ухтомського, С. Шацького та інших. Метою технологізації навчально-виховного процесу є створення всебічно обґрунтованих проектів, які гарантують одержання прогнозованого результату. Проблеми технологізації навчально-виховного процесу не є новою у сучасному науковому дискурсі. Вона є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (В. Безпалько, С. Сисоєва, О. Пехота, Г. Назарова, В. Онишук, Ю. Гурчанінова та ін.).

Проблема соціальної зрілості знайшла відображення у працях філософів (Л. Буєвої, Ю. Бардіна, О. Гундар та ін.), соціологів (І. Половинки, Л. Сохань, Ф. Філіпова, В. Ядова та ін.), психологів (Г. Гартман, Н. Міллер, О. Кисельова, В. Мухіна, Б. Паригін, А. Петровський, Д. Фельдштейн та ін.). Механізми досягнення соціальної зрілості та умови її формування розкрито в концепціях зарубіжних та вітчизняних педагогів: А. Лай, Є. Мейман, А. Біне, А. Макаренко, С. Шацький, Т. Мальковська, В. Семенов та інші. Проблема формування соціальної зрілості особистості означена в працях науковців: Л. Конішевська, О. Михайлова, А. Позднякова, В. Радула, Г. Яворської та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблем Разом із тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема забезпечення процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ педагогічною технологією формування соціальної

зрілості студентів ВАНЗ ще не стала предметом цілісного наукового дослідження.

Формулювання мети статті та завдань Звідси важливим стає виділення системи педагогічних принципів, за яких у навчально-виховному процесі забезпечується ефективно формування соціальної зрілості студентів-аграріїв.

Виклад основного матеріалу статті Сучасні тенденції оцінювання ефективності якості освіти О. Овчарук характеризує трьома показниками: змісту, процесу навчання та виховання, результатів [8, с.15]. Зміна принципу призводить до зміни підходу – визначеної позиції, точки зору, що обумовлює дослідження, проектування, організацію будь-якого явища, процесу.

У словниковому тлумаченні В. Даля «підхід» визначається як: «йти під гору будь-чого, бути підґрунтям чого-небудь». Підхід відзначається певною ідеєю, концепцією і центрується на основній для нього одній категорії [9].

Контент-аналіз наукових досліджень дозволив нам виділити такі основні підходи щодо забезпечення ефективності педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, а саме: гуманістичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований та діяльнісно-орієнтований, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний, технологічний (Рис. 1).

Найбільш узагальненим серед підходів формування соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ, який скеровує сучасну парадигму вітчизняної освіти та виховання і, відповідно, зумовлює більшість принципів її організації є гуманістичний підхід. В основу гуманізації навчання та виховання покладено ідеї про здатність кожного зі студентів до всебічного самовдосконалення, самоцінність їх особистостей, право проявляти й розвивати свої здібності в умовах

позитивної морально-психологічної атмосфери навчально-виховного процесу, необхідність і доцільність надання їм самостійності, можливостей для самореалізації, повага до їхньої самобутності тощо [2, с. 56].

Цінність запровадження цього підходу у процесі формування соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ полягає в тому, що він дозволяє не тільки розкрити й відповідно розвинути особистість студента, але й сформувати в його особі гуманістично спрямовану особистість. Зазначений підхід до формування соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ набуває своєї реалізації в особистісній орієнтації навчального процесу.

Рисунок 1. Педагогічні підходи до формування педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ

Особистісно-орієнтований підхід передбачає здійснення формування соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ через проектування змісту й методичного забезпечення з урахуванням: індивідуальних особливостей суб'єктів навчально-виховного процесу ВАНЗ: специфіки когнітивних, емоційних, комунікативних,

мотиваційних та інших процесів і, зокрема, здібностей, потреб, мотивів, інтересів, особистісних якостей студентів тощо, що означає визнання самоцінності їх особистостей; особистісних ресурсів: знань, умінь, навичок, які акумулюються в межах їх індивідуального досвіду [6, с. 14].

На противагу авторитарно-дисциплінарній моделі навчання та виховання студенти виступають суб'єктами навчально-виховної діяльності, які постійно розвиваються, саморозвиваються і самовдосконалюються [4, с. 9], а також впливають на її хід на всіх етапах навчання та виховання: визначення мети, планування, організація, рефлексія й оцінювання тощо.

В сучасних умовах принцип «виховуючого навчання» слід замінити принципом «навчального виховання», де головною метою стає виховання особистості, зауважує В. Кремень. Цей принцип, на думку науковця, передбачає, що головним показником результативності й ефективності діяльності стають рівень і стійкість засвоєння культури, моральність й соціальна зрілість особистістю, які мають виявлятися в її житті й діяльності, повсякденній поведінці, у характері й особливостях її потребнісно-мотиваційної сфери, в динаміці розвитку індивідуальних здібностей та пізнавальних можливостях [3, с. 418].

Іще одна особливість застосування в процесі формування соціальної зрілості особистісно-орієнтованого підходу стосується створення умов зовнішньої психологічної підтримки розвитку особистості студентів. Мова йде про психологічну службу, що створена у вузах ВАНЗ для надання індивідуальної консультативної діяльності з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу. У ВАНЗ переважають групові форми занять, які більше придатні для розвитку мислення, а не розвитку приховання сторін особистості, тому

особистий контакт студента з педагогом може бути дієвим засобом індивідуальної підтримки, якщо студент відчуває таку потребу і усвідомлює це.

Очікуваним результатом застосування особистісно-орієнтованого підходу до формування високого рівня соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ є усвідомлення ними значення та оволодіння механізмами соціальної взаємодії з урахуванням особистісних якостей суб'єктів взаємодії.

У свою чергу, застосування компетентісного підходу - спрямованість педагогічного процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого є сформована загальна компетентність людини (сукупність ключових компетентностей - інтегрованих здібностей особистості, які дозволяють здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати відповідні проблеми, що відповідають багатоманітним сферам життя та сприяють досягненню успіху) [10, с. 33], що зумовлюється, з одного боку, компетентісною парадигмою національної освіти та виховання, а з іншого – специфікою предмета даного дослідження.

По-перше, і діяльнісна, і психолого-педагогічна підготовка студента до ефективно соціальної взаємодії здійснюється у компетентісному форматі, через комплексне оволодіння студентами знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності в умовах розвитку їх здібностей і ціннісних орієнтирів.

По-друге, доцільність запровадження компетентісного підходу зумовлена ще й тим, що формування соціальної зрілості студентів впливає на розвиток складових компетентісної ієрархії, які студенти зможуть реалізувати в процесі соціальнозначимої діяльності.

Доцільність використання наступного – діяльнісно-орієнтованого підходу до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ зумовлена, насамперед, завданнями останньої. Адже перед студентами постає необхідність вдосконалюватись у різних видах діяльності. Це означає, що процес формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ має проектуватись ще й у діяльнісному форматі, з урахуванням її основних показників і складових (суб'єкта, процесу, предмета, способів, результату і, зокрема, внутрішніх і зовнішніх умов її здійснення) [5, с.13]. При чому, необхідно підкреслити, що життєвий шлях людини в цілому не можна відірвати від професійного становлення особистості. Більшість людей проходить через певні стадії розвитку в подібні вікові періоди, причому їм відповідають і стадії професійного розвитку. Важливим джерелом поступального розгортання можливостей особистості, зміни її окремих компонентів і структур є постановки мети в динаміці розгортання конкретної діяльності. З цим механізмом розвитку безпосередньо пов'язано і процес формування і конкретизації мотивів діяльності, що на кожному етапі даного процесу, проходячи визначені фази зміни, розгортаються і збагачуються конкретним змістом і діяльнісною спрямованістю та стають спонукальними факторами психічного розвитку.

Зокрема, Б. Ломов підкреслює, що у забезпеченні інтеграції особистості ведучу роль відіграє її спрямованість: «Саме вона виступає в ролі «спонукальної системи», що визначає вибірковість відносин до активності особистості» [6, с. 11]. Спрямованість особистості через систему мотивів діяльності як суб'єктивне відображення об'єктивних потреб у праці є чинником діяльності на основі реалізації психологічного потенціалу особистості.

Використання діяльнісного підходу до формування соціальної зрілості студентів рекомендується деякими зарубіжними педагогами в

тих випадках, коли потрібно дещо абстрагуватись від продукту діяльності на користь того, як вона організована; яким чином, за допомогою яких прийомів і стратегій вирішуються труднощі в її процесі [11, с 10]. В цьому розумінні він є дидактичною та виховною матрицею процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і являється додатковою причиною освоєння підходу як одного з основних знарядь реалізації студентами одержаної підготовки на практиці.

Крім того, сенс впровадження діяльнісного підходу полягає у тому, що студент не тільки використовує та точно повторює вірний спосіб, прийом дій, а самостійно вирішує питання застосування його у конкретних умовах. Для цього викладачу потрібно спроектувати таку ситуацію, в якій раніше знайдений спосіб буде неефективним, неприродним, тобто сама ситуація буде потребувати модифікації вже засвоєного або конструювання зовсім нового способу дій. Підхід до навчально-виховного процесу як до діяльності дає можливість переглянути погляди на знання та вміння, їх роль та співвідношення. З позиції такого підходу знання, уміння та навички стають не метою навчання та виховання, а тільки засобом, вони засвоюються для того, щоб виконувати конкретну діяльність, щоб формувати певні соціально схвалювані особистісні якості, а не засобом підвищення ерудиції та адаптивності.

Застосування технологічного підходу до процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ означає, що його процес проектується на рівні й у форматі педагогічної технології. Поняття технологія, в даному випадку розуміється як така побудова діяльності педагога і студента, в якій всі дії, що входять до її складу, спрямовані в певній цілісності й послідовності, а виконання їх передбачає досягнення необхідного результату [5]. Використання цього підходу означає можливість такого проектування процесу, що забезпечує

гарантовані результати і мінімізує перешкоди, які можуть виникнути. Ці переваги технологічного проектування і зумовили його вибір.

Удосконалення процесу виховання особистості, до якого необхідно віднести процес формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ детермінує звернення до аксіологічного підходу, специфіка якого полягає в тому, що ціннісні орієнтації студентів не тільки вивчаються і беруться до уваги в ході реалізації педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, але й підлягають цілеспрямованому впливу, результат якого оцінюється на початку, протягом відповідної роботи і по його закінченні.

Проблема цінностей завжди була в центрі уваги філософів, психологів, педагогів, соціологів, культурологів (І. Бех, С. Кримський, П. Ігнатенко, Д. Тхоржевський, К. Чорна, В. Андрущенко, В. Шинкарук, О. Вишневський, І. Лебідь, О. Березюк, О. Джуринський, І. Дзюба, А. Фісун та інших).

У контексті нашого дослідження аксіологічний підхід забезпечує формування у студентів-аграріїв системи загальнолюдських і національних цінностей і позитивних мотивацій досягнення мети їх життєдіяльності. Цінності відіграють роль системи координат людського світу, що сприяють його стійкості й організують цілеспрямовану людську діяльність [10, с.12]. Завдяки їм у суспільстві відбувається формування різного рівня мотивів і цілей особистості та визначення засобів їх забезпечення. Тому вважаємо, що формування системи ціннісних орієнтацій студентів-аграріїв сприятиме формуванню високого рівня їх соціальної зрілості.

Синергетичний підхід, значення якого полягає у створенні педагогічних умов для підвищення результатів навчально-виховної діяльності, розвитку прагнення студентів до творчості і значно стимулює мотивацію [4].

Сутність синергії визначають формулою: $1+1>2$, що часто розуміється в педагогіці як більша ефективність діяльності кожного учасника навчально-виховного процесу у співпраці з іншими, ніж в індивідуальному режимі [8].

Це розуміння підходу акумулюємо у наступних положеннях: процес формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ відбувається в межах освітньо-виховної парадигми, як відкритий нелінійний діалог викладача і студентського колективу, метою якого є спільне вирішення проблемної ситуації в умовах попередньої невизначеності й можливості вибору шляхів і засобів діяльності; способи вирішення проблемної ситуації зумовлюються ціннісними орієнтирами та особистісним баченням суб'єктів навчально-виховного процесу ВАНЗ; роль викладача полягає у створенні умов для самостійного засвоєння студентами знань, їх активної й продуктивної творчості; взаємовідносини викладача і студентів під час формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ можна охарактеризувати як інтерактивні; зміст та методи педагогічного впливу узгоджуються з провідною діяльністю студентського віку.

Акмеологічний підхід (О. Бодальов, В. Максимова, М. Поташник, В. Панасюк та ін.) окреслює особливості розвитку особистості на певному віковому відрізку, здатної до досягнення вершин власної компетентності; визначає, до якої педагогічної системи має бути включена особистість, щоб відбувався перехід від вершини до вершини в особистісному розвитку.

Акмеологічний підхід до процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ передбачає вивчення особистості як цілісного феномена в єдності її суттєвих сторін; орієнтації всіх суб'єктів навчально-виховного процесу на саморозвиток і самовдосконалення, мотивації високих досягнень, прагненні високих результатів, життєвих

успіхів; організації творчої діяльності студентів, створенні необхідних умов для самореалізації її творчого потенціалу. За умов застосування акмеологічного підходу до формування соціальної зрілості студентів домінуючу роль відіграє проблема розвитку творчих здібностей професіоналів. При цьому творчий потенціал визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньо особистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграють здібності і особисте ставлення студентів до творчої діяльності. Акмеологічний підхід дозволяє визначати шляхи компенсації недосягнутого на попередньому відрізку життєвого шляху оптимуму розвитку, а також проектувати етапи особистісного зростання від однієї особистісної вершини до іншої.

Висновки Таким чином, в процесі формування соціальної зрілості студентів варто реалізовувати гуманістичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, акмеологічний, синергетичний, акмеологічний, діяльнісно-орієнтований, технологічний підходи, які сприяють подоланню традиційних стереотипних орієнтацій і ведуть до нового змісту, методів, технологій, забезпечуючи можливість пріоритетної концентрації на основних цілях, завданнях формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і відповідають особливостям сучасної соціокультурної ситуації формування особистості.

Перспективи подальших розвідок полягають у удосконаленні системи формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ та розробці відповідного методичного забезпечення педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ.

Література:

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентісного підходу у педагогіці / Виховання і культура № 1 – 2 (17 – 18), 2009, с.5-7.
2. Вірковський А. П., Гужанова Т. С. Синергетичний підхід до освітніх технологій навчання й виховання // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2003. – № 12. – С. 186-189.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: [монографія] / Василь Григорович Кремень. – Київ: Пед. думка, 2009. – 520 с..
4. Князева О., Курдюмов С. Синергетичні методи освіти // Завуч. – 2004. – № 36 (222). – С. 9-10.
5. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: —ЕксОб, 1999. – 304 с.
6. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов – М.: Прогресс, 1984. – 445 с.
7. Михальська В. Р. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів. Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Автореф. дис. канд. пед. наук. – Вінниця. – 2006. – 22 с.
8. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики / Оксана Овчарук. К.: К.І.С., 2003. – С. 13-37.
9. Толковий словарь живого великорусского языка [Электронный ресурс]: Версия 7042034, сохран. в 20:19 UTC 17 января 2008 / Авторы Википедии // Википедия, свободная энциклопедия. - Электрон. дан. - Сан-Франциско: Фонд Викимедиа, 2008. - Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/?oldid=7042034>.

10. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія / Юлія Щербакова. – Київ: Академія, 2014. – 206 с., с. 12–13.

11. Raimes A. *Techniques in Teaching Writing. Teaching Techniques in English as a Second Language / Series Editors: Russell N. Campbell and William E. Rutherford, Oxford University Press.* – 1988. – 395 p.

References:

1. Bekh I. D. *Teoretyko-prykladnyy sens kompetentisnoho pidkhodu u pedahohitsi / Vykhovannya i kul'tura № 1 – 2 (17 – 18), 2009, s.5-7.*

2. Virkovs'kyy A.P., Huzhanova T.S. *Synerhetychnyy pidkhid do osvithnikh tekhnolohiy navchannya y vykhovannya // Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka.* – 2003. – № 12. – S. 186-189.

3. Kremen' V. H. *Filosofiya lyudynotsentryzmu v stratehiyakh osvith'oho prostoru: [monohrafiya] / Vasyl' Hryhorovych Kremen'.* – Kyiv: Ped. dumka, 2009. – 520 s.

4. Knyazyeva O., Kurdyumov S. *Synerhetychni metody osvity // Zavuch.* – 2004. – № 36 (222). – S. 9-10.

5. Loznytsya V.S. *Psykholohiya i pedahohika: osnovni polozhennya. Navchal'nyy posibnyk dlya samostiynoho vyvchennya dystsypliny.* – K.: —EksOb, 1999. – 304 s.

6. Lomov B. F. *Metodolohycheskiye y teoretycheskiye problemy psykholohyy / B. F. Lomov – M. : Prohress, 1984. – 445 s.*

7. Mykhal's'ka V.R. *Pidhotovka studentiv pedahohichnoho koledzhu do upravlinnya navchal'noyu diyal'nisty molodshykh shkolyariv. Spetsial'nist' 13.00.04 – teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity.* – Avtoref. dys. kand. ped. nauk. – Vinnytsya. – 2006. – 22 s.

8. Ovcharuk O. *Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osvity // Stratehiya reformuvannya osvity v Ukrayini: rekomendatsiyi z osvith'oyi polityky / Oksana Ovcharuk. K.: K.I.S., 2003. – S. 13-37.*

9. *Tolkovyy slovar zhivogo velikoruskogo yazyka [Elektronnyy resurs]: Versiya 7042034, sokhran. v 20:19 UTC 17 yanvarya 2008 / Avtory Vikipedii // Vikipediya, svobodnaya entsiklopediya. - Elektron. dan. - San-Frantsisko: Fond Wikimedia, 2008. - Rezhim dostupa: <http://ru.wikipedia.org/?oldid=7042034>.*
10. *Shcherbakova Yu. Tsinnosti ob"yednanoyi Yevropy: monohrafiya / Yuliya Shcherbakova. – Kyyiv: Akademiya, 2014. – 206 s., s. 12–13.*

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.3

UDC 355.233.1.(477)(09«18/19»)

**SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL PRECONDITIONS FOR THE
DEVELOPMENT OF THE TRAINING OF MILITARY CADRES IN
UKRAINE IN THE XIXth – AT THE BEGINNING OF THE XXth
CENTURY**

O. Yefimova

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, Kharkiv

The article proves that the development of the system of the training of military cadres in Ukraine in the XIXth – at the beginning of the XXth century was preceded by a number of socio-economic and political preconditions. Among them, there are national traditions formed and accumulated over the centuries: from rituals and ceremonies, folk traditions and games, to the Zaporozhian Sich, which has become a true school of the military and physical training of youth. It has been determined that an important role in the development of the studied phenomenon was played by the pedagogical legacy of the best domestic representatives of the political, civil and cultural life of the country (Monomakh, Ilarion, H. Skovoroda and others). It has been discovered that the integration of Ukraine into the Russian Empire led to the

dissolution of the Zaporozhian Sich, caused the destruction of national traditions of military education; led to the desire to imitate “fashionable” education in private boarding schools, with the help of foreign-language teachers or in the cadet corps, which were created in Moscow, St. Petersburg and other cities.

Keywords: training, military cadres, socio-economic and political preconditions, Ukraine

О. Єфімова Соціально-економічні та політичні передумови становлення та розвитку підготовки військових кадрів в Україні у хіх – на початку хх ст./ Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Україна, Харьков

У статті доведено, що становленню й розвитку системи підготовки військових кадрів в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. передувала низка соціально-економічних та політичних передумов. Серед них сформовані й накопичені протягом багатьох століть національні традиції: від ритуалів й обрядів, народних традицій та ігор, до Запорозької Січі, що стала справжньою школою військово-фізичної підготовки молоді. Установлено, що важливу роль у розвитку дослідженого феномену відіграла педагогічна спадщина кращих вітчизняних представників політичного, громадянського та культурного життя країни (Мономах, Іларіон, Г. Сковорода та інші). Виявлено, що входження України до складу Російської імперії, що призвело до знищення Запорізької Січі, зумовило руйнування національних традицій військової освіти й виховання; привело до прагнення наслідувати українською старшиною «модне» на ті часи виховання у приватних пансіонах, учителів-іноземців чи кадетських корпусах, що створювалися у Москві, Петербурзі та інших містах.

Ключові слова: підготовка, військові кадри, соціально-економічні та політичні передумови, Україна.

Постановка проблеми. Реформування системи підготовки майбутніх військових кадрів повинно ґрунтуватися не тільки на новітніх досягненнях, а враховувати накопичені протягом багатьох століть кращі традиції та особливості військово-професійної підготовки юнаків. Вивчення особливостей процесу її становлення та розвитку дозволить простежити тенденції, етапи, суперечності, динаміку виховного процесу. Особливої значущості у цьому контексті набуває період IX – XVIII ст., який позначився в історії України як часи славетних перемог, став справжньою школою підготовки захисників своєї Вітчизни.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що досліджувана нами проблема певним чином знайшла відображення у роботах сучасних дослідників: О. Апанович, Б. Гнатевич, Я. Дашкевич, І. Крип'якевич, В. Павлов (історія війська), В. Семенченко, Л. Радченко, Г. Фінін, Є. Приступа, Я. Тимчак, Л. Мазур (становлення вітчизняної системи військової освіти), М. Балабая, О. Козинець, О. Скрябіна, Ю. Пікуля, А. Ткачука (розвиток військово-навчальних закладів інтернатного типу).

Мета статті – схарактеризувати соціально-економічні та політичні передумови становлення та розвитку проблеми підготовки військових кадрів в Україні XIX – на початку XX ст.

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що проблема підготовки майбутніх воїнів, захисників України має давні корені й виникла ще за прадавніх часів. Так, за даними сучасних істориків В. Семенченко та Л. Радченко, у першій половині VII століття до нашої ери на землях сучасної України мігрували скіфи, кожен дорослий з них був вояком, якого вчили блискавичним нападам, вмінню володіти різними видами зброї. У боях, як стверджують В. Семенченко, Л. Радченко, вони були немилосердні, полонених

осліплювали, кастрували або приносили в жертву богині домашнього вогнища Таботі, повелителю неба Папою, богу війни Арею [7, с. 16].

Установлено, що все життя скіфів пронизували військові традиції та звичаї. Так, з черепів вбитих ворогів скіфи робили чаші для пиття, зі шкіри правих рук – сагайдаки для стріл. Про вправність володіння зброєю свідчить і той факт, що стріли скіфів, випущені з луків, летіли на 100-120 метрів.

Як і у скіфів, так і у сарматів, що зайняли північне Причорномор'я приблизно у другій половині II століття до нашої ери, існував культ меча. Зауважимо, що науковці-історики припускають, що назва сарматів походить від іранського слова «саоромант», що означає «перепоясаний мечем». Меч став головним предметом культу сарматів. Зазначимо, що у цих племен майстерно володіли зброєю, верховною їздою, брали участь у походах не тільки чоловіки, але й жінки та дівчата. Звідси, мабуть, побутує записана Геродотом легенда про походження сарматів від шлюбу скіфів з амазонками, а також прізвисько сарматів – «покірні жінкам».

Про особливості військового мистецтва слов'ян, а також про їхню систему тіловиховання писав візантійський історик Прокопій. «Слов'яни це переважно піше військо. Воїни озброєні списами й щитом, ніколи не надягають, а деякі не мають ні сорочки, ні плаща, лише довгі штани, підкочені аж до кроку, і так вступають у боротьбу з ворогом. Вони відзначаються великою відчайдушністю, відвагою, жорстокістю», – зазначав він. Цікаву характеристику залишив і римський письменник та історик Корнелій Тацит: «...Вони (венеди, або слов'яни) споруджують свої будинки, носять щити і пересуваються пішими, причому з великою швидкістю. Цим вони відрізняються від сарматів, котрі проводять своє життя або в кибитці, або на коні» [8, с. 39-40].

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що проблема підготовки воїна-захисника залишалася актуальною й для часів Київської Русі. Це було зумовлено тим, що держава займала вигідне географічне положення (помірний клімат, благодатна родюча земля тощо), що підбурювало кочівників на безперервні напади на неї. Зауважимо, що Київська Русь наслідувала сформовану ще з прадавніх часів систему обрядів і ритуалів, за допомогою яких відбувалося військово-виховання. Так, одним із прадавніх ритуалів військового спрямування, як зазначають Є. Приступа, Я. Тимчак, Л. Мазур, був «постриг» – перша в житті людини посадка на коня – у три-чотирирічному віці. З цього часу виховання хлопчика брав на себе батько або, в разі його відсутності, старійшина роду. З семи років у Давній Русі починали навчати грамоті, стрільбі з лука, фехтуванню, володінню списом і арканом, їзді верхи, а з дванадцяти років – і військовим хитроцям. У 17 – 18-му віці, а за деякими даними у 12 – 13 років, проводилися так звані ініціації – посвята юнаків у воїни. Їм слід було пройти певні випробування, після яких вони вважалися воїнами, повноправними членами роду, і мали право голосу у вирішенні громадських справ [7, с. 35].

Про особливе місце військово-фізичного виховання у системі підготовки майбутнього покоління також засвідчують народні традиції та обряди. Наприклад, в колядках та щедрівках, що співалися для парубків, центральне місце займали військові мотиви. Наголосимо, що у колядках віддзеркалювалися славні історичні походи київських князів Ігоря, Святослава, Володимира Великого на Корсунь, Володимира Ярославовича на Царгород тощо [7, с. 38].

Установлено, що особливе місце у формуванні необхідних бойових навичок мали також полювання та рибалка. Вміння не тільки добути собі прожиток, але й вистежити, перехитрити здобич набували

особливої значущості в умовах військових дій. Це проявлялося, зокрема, й у майстерності влаштовувати засідки й пастки для ворога, а також здійснювати ефективні розвідувально-диверсійні операції на чужій стороні. Зауважимо, що на полюванні майбутні воїни часто отримували чисельні травми, що формувало у них терпіння, вміння перемагати біль, а також надавати собі та іншим першу медичну допомогу.

У системі військового виховання молоді важливе місце посідали й народні ігри, в яких удосконалювалися природні сили, формувалися військові навички й уміння. Зауважимо, що ігрова культура набула широкого поширення за часів Київської держави (IX – XIII). Так, молодих воїнів-захисників вітчизни старші наставники навчали мистецтву володіння різною зброєю та азам рукопашного бою, шляхом виснажливих тренувань розвиваючи у юнаків моторику рук та швидкість мислення, за допомогою ігрової діяльності вивчали разом з ними мову та звичаї «іншого плем'я» [5, с. 45].

Про національну спрямованість освіти і виховання молоді часів Київської Русі свідчить й історико-педагогічна спадщина того часу. Так, одним із перших творів, на сторінках якого було піднесено національні та загальнолюдські цінності, – а саме ідею рідної землі, сім'ї, освіти, народних звичаїв, як зазначають О. Друганова та І. Мартиненко стало «Повчання дітям» Володимира Мономаха [2, с. 17]. У цій роботі уперше у вітчизняній педагогічній історіографії були висловлені глибокі думки про складні педагогічні проблеми: зв'язок виховання з освітою, роль досвіду і прикладу старших у становленні особистості, значущість активної діяльності і працьовитості у формуванні людини, засоби і способи виховання етичної поведінки дітей.

Зазначимо, що особливе місце в «Повчанні» відведено вихованню у молодого покоління патріотичного обов'язку перед вітчизною. Мономах підкреслює, що для людини з високим усвідомленням обов'язку характерна непохитна стійкість у боротьбі з ворогами батьківщини. «Смерті, діти, не бійтеся ... мужське діло робить, як сам Бог дав». Про себе він говорив: «Добра хочу, браття, Руській землі».

Значне місце в «Повчанні» займає ідея захисту батьківщини. Головним компонентом у підготовці до цього автор називав тренування юнацтва в боротьбі з небезпеками. Із власного досвіду Мономах вважав, що найкращою школою такого тренування є полювання («лови»). Підкреслимо, що у творі подано цілу низку прикладів «справжньої школи витривалості, спритності, терпіння і відваги», яку пройшов сам Мономах: своїми руками зв'язував і ловив диких коней, не раз наражався на серйозну небезпеку на полюванні і «з коня багато падав і голову собі розбив двічі, і ноги й руки свої покалічив у юності», не дороживши життям і не берігши голови своєї. Живий опис усіх цих пригод, як справедливо відзначав С. Бабишин, мав на меті шляхом тренувань забезпечити розвиток у молодого покоління таких вольових і моральних якостей як сила, витривалість, рухливість, сміливість, відвага, хоробрість. Приклади ці приводять і до іншого висновку: не можна виховати у дітей відваги і сміливості, не поставивши їх у такі умови, у яких вони могли б проявити ці якості. Особливо велику увагу Мономах приділяв вихованню безстрашності: якщо потрібно загинути, то «ні батько, ні мати, ні брати не зможуть врятувати». «Чи ж дивно, що поліг у бою ? Так помирили кращі з предків наших» [2, с. 17].

Установлено, що ідеї патріотизму, боротьби проти іноземних загарбників знайшли втілення і в «Слові о полку Ігоревім», яке

сучасний дослідник історії України В. Білоцерківський називає «вершиною давньоруської літератури, одним із найталановитіших її поетичних творів». Написане в надзвичайно важкий час для Русі, коли відбувалися безперервні напади кочівників, «Слово», як зазначає науковець, з особливою силою відстоює ідею єдності всіх земель Руської держави; характеризується високими поетичними рисами і свідчить про широкий розвиток дружинної поезії» [2, с. 18].

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що справжньою школою підготовки захисників своєї Вітчизни стала Запорізька Січ (XVI по XVIII ст.), яку багато хто із дослідників, зокрема, О. Апанович, називає «одним із тих світових феноменів, над яким замислювались і який намагалися з'ясувати багато поколінь дослідників» [1, с. 3]. Зауважимо, що історія Запорізької Січі, її діяльність знайшла широке висвітлення не тільки у багатьох наукових, історичних розвідках, а й в художній літературі та піснях. «Так ось вона, Січ! Ось це гніздо, звідки вилітають всі ті горді і міцні, як леви, ось звідки розливається воля і козацтво на всю Україну» – писав М. Гоголь. [1, с. 4].

Успішні походи козаків проти татар і турків, відвага, героїзм козацтва стають об'єктом звеличення у багатьох творах, а подекуди й гіперболізації. Так, ці типові для епосу засоби виступають у думках «Про отамана Матяша старого», ім'я якого зустрічається в історичних актах з 1596 р. («Шість тисяч турок-яничар побеждаєт, бравославцев-небівальцев із полу одбиваєт...»), «Про Івася Коновченка», в якій відтворений патріотичний образ молодого воїна, єдиного сина у матері, що став на захист вітчизни: Меж Кримци і Нагайці вбегаєт; 66 Кримцев да Нагайцев с коней збиваєт; С плеч голови снімає...[9, с. 46].

Героїка боротьби проти польсько-шляхетського поневолення відображена і в ряді дум – «Про Хмельницького и Барабаша», «Про Корсунську перемогу», «Про Івана Богуна», «Про Богдана Хмельницького і Василя Молдавського». [9, с. 58]

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що особливу роль у вихованні козаків було відведено формуванню військової дисципліни як необхідної умови успішної діяльності будь-якого війська. Зазначимо, що військова дисципліна гуртувалася на національних традиціях і звичаях міжособистісних стосунків. Порушення козаком дисципліни засуджувалося. Належна військова та цивільна дисципліна на Січі забезпечувалася також високою вимогливістю командного складу й військової адміністрації та системою покарань, які визначали січовий та паланочні суди. Зауважимо, що найпоширенішими покараннями були смерть та побиття киями. Чимале значення у формуванні дисциплінованості мала й ідеологія, суть якої – захист православ'я й створення власної незалежної держави.

Установлено, що вступ до запорозького товариства починався із запитання: «У Бога віруєш?». Саме православ'я, на думку Г. Фініна, значною мірою вплинуло на формування романтичної моделі лицарства, яким стало запорозьке козацтво. Адже в православній системі цінностей глибока духовність протиставляється корисливому індивідуалізму, а матеріальні інтереси відходять на другий план. Про прихильне ставлення козаків до релігії вказує існування в межах Вольностей Війська Запорозького Низового понад 60 церков [10, с. 30].

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що у Запорізькій Січі існував культ фізичного розвитку особистості. Так, фізично недосконалу, слабку людину січове товариство ніколи не обирало в

старшини. У переліку засобів, що сприяли підвищенню фізичної підготовки й виробленню емоційно-вольової стійкості вихованців, слід назвати загартовування: купання в холодній воді, сон на свіжому повітрі тощо. З метою формування стійкості під час тренувань козаки билися наповненими соломою мішками стоячи або сидячи на колоді, фехтували із зав'язаними очима. Підвищенню фізичної підготовки сприяли свята, під час яких майбутні воїни змагалися на силу, спритність, винахідливість, влучність тощо. Юнаків вчили також майстерно володіти всіма видами зброї – вогнепальною, холодною, луком, списом, арканом тощо.

Установлено, що перевіркою набутих фізичних і військових умінь та навичок стали ритуальні змагання козацької молоді – ініціації або посвячення. Суттєвим надбанням козацької педагогіки став танець гопак, що уособлював у собі національну систему єдиноборств. Гопак складається з двох основних, гармонійно поєднаних, істотно доповнювальних один одного компонентів: основ фізичного та психологічного вишколу людини. Відмінною рисою гопака є те, що під час його виконання застосовували складні удари ногами й руками, які були складовими комплексу самозахисту в боротьбі з ворогом. Це все відбувалося під акомпанемент бандури, кобзи або під приспівки, які самі танцюристи й викрикували. Іноді в руках з'являлася зброя, як-то шаблі, пістолі, рушниці чи списи. У танці можна було підготувати молодь до справжнього бою, який чекав на неї в поході. Більше того, танець став регулятором соціальної організації козацтва. Як пише дослідник українського танцю О. Колосок, коли у війську виникали усобиці, гетьман брав у руки булаву, виходив у коло і починав танцювати. Кожен, хто приєднувався і виходив у коло заводили танок, – давав символічну згоду на послух гетьманові.

У переліку систем боротьби, які опановували козаки, слід назвати гойдок, що був призначений для розвідників-пластунів. Під час сутички з ворогом козак повторював всі його рухи, а коли ворог припускався помилки, козак нападав на нього, знешкоджував чи брав у полон. Прийоми цього виду боротьби дозволяли козакам битися з ворогом навіть уночі.

Заслуговує на увагу й спас – система боротьби, що мала суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

У характеристиці унікальної та своєрідної козацької системи виховання і навчання, з огляду на те, що до другої половини XVIII – го століття на території Лівобережної України діяв адміністративно-територіальний полковий устрій на чолі з гетьманом, слід, насамперед, виділити полкові школи. За даними ревізійних книг у семи полках Лівобережжя було 866 полкових шкіл: у Ніжинському – 217, Лубенському – 172, Чернігівському – 154, Переяславському – 119, Полтавському – 98, Прилуцькому – 69, Миргородському – 68. А якщо поглянути на тогочасну карту шкільництва України зі сходу на захід, то позначки «полкова школа» стоять поряд із назвами таких міст як Стародуб, Глухів, Острогозьк, Охтирка, Харків, Ізюм, Суми, Ромни, Яготин, Черкаси, Кременчук, Київ, Фастів, Біла Церква, Канів, Корсунь, Чигирин, Умань, Брацлав та інші [9].

Установлено, що полкові школи – це загальноосвітні початкові навчальні заклади, що були спрямовані на забезпечення військово-оборонних потреб козацького краю. Ці школи розміщувались переважно у церковних приміщеннях, тому іноді вони мали назву церкви, де функціонувала школа, наприклад, Успенська школа, Покровська школа тощо. Зміст навчання був досить обмежений і забезпечував лише початкові знання: читання, письмо, рахунок.

Проте в полкових школах разом з основами знань дітям давали відомості про рідний край, політичне й державне життя України, розвивали цілеспрямовано їхні психофізичні та моральні якості, естетичні смаки, фізично загартовували, знайомили з основами строю, вдосконалювали володіння шаблею та верховою їздою. Всі вихованці разом з батьками та вчителями брали активну участь у розвитку народних традицій, звичаїв, обрядів. Школярі співали в церковному хорі, їх також залучали до участі в театралізованих виставах, новорічних вертепах тощо. Цікаво й те, що в цих школах одним із стимулюючих засобів до навчання було виокремлення вчителем помічників з кращих учнів, яких називали «школярами», «молодиками», «виростками». У деяких полкових школах дітей старшини і заможних козаків навчали не лише грамоти, але й суто військової справи при сотенних і полкових канцеляріях.

Наступним вищим освітнім щаблем, своєрідною й унікальною в своїй суті ланкою козацької освітньої системи була Січова школа, яка включала в себе 16 шкіл, що функціонували при кожній із 16-ти церков на території «вольностей Війська Запорізького». Детальне уявлення про зміст, форми і методи навчання та виховання в таких школах дають матеріали про казеннокоштную січову школу, яка існувала при церкві Святої Покрови. Вона складалася з двох шкіл або двох відділів: в одному навчались козаки, які прагнули стати паламарями, дяконами, в іншому – майбутня старшина. Окремо навчались сироти, хрещеники козацької старшини. У всіх без винятку школах надавалось велике значення релігійному й патріотичному вихованню, опануванню військовою справою. Тому поруч із загальноосвітніми предметами багато уваги приділялось психофізичному вдосконаленню майбутніх козаків. Як пише С.Сірополко, з огляду на навички, які давались у січових школах, тут

молодиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колоти». Багато уваги приділялося також навчанню учнів плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) тощо. Давались також ґрунтовні знання з народної медицини, вивчались її вивірені рецепти щодо міцного здоров'я й повноцінного довголіття. Великого значення надавалось формуванню потрібних для життя умінь і навичок за допомогою народних ігор, танків: як правило, на свята народного календаря молодь змагалась на силу, спритність, швидкість, винахідливість, точне попадання в ціль тощо. Найбільш традиційними були змагання на конях. Завдяки такій підготовці козаки, як зауважував французький інженер і картограф Левассер де Боплан, «...будовою тіла міцні, легко переносять холод і голод, спеку і спрагу;...маючи міцне здоров'я, ...майже не знають хвороб, ...на війні невтомні, відважні, хоробрі» [9].

Останній, третій ступінь козацької системи навчання і виховання завершувався у школі джур, яка характеризувалася значною самобутністю і якій важко знайти аналог у світовій педагогічній практиці. На Запорізькій Січі склалася специфічна система відбору, навчання, виховання й так званого «вишколу» молодиків. Як пишуть дослідники, у козаків-запорожців був дуже гарний звичай, щоб біля кожного статечного козака був один або більше хлопців-підлітків, які називались джурами: «Хто хотів стати козаком, мусив, насамперед, служити три роки в старого козака за джуру». Джура мав багато обов'язків: носив за козаком потрібні йому речі, клунки, другу рушницю, доглядав коня та зброю свого названого батька-запорожця, ходив разом з ним у походи, допомагав йому у всьому в бою (набивав мушкета, запалював люльку, приносив пити тощо). Серед настанов-

повчань наставників, з якими вони зверталися до джур, були такі: «Ніколи не плач, як баба, і самого чорта не бійся», «Ніколи не притьмари своєї честі та не образь культури роду» та інші. Пройшовши школу джур, навчившись від свого козака-наставника орудувати зброєю, набравши вправності в битвах та отримавши позитивну характеристику свого наставника, молодик приймався товариством у запорізьке братство і діставав власну зброю: рушницю, шаблю, спис, луки і стріли. Як зазначають автори підручника «Історія педагогіки», час перебування молодиків у школах Запорізької Січі не регламентувався, а залежав, передусім, від їх здібностей до військової та духовної науки [9].

Аналіз історико-педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що важливу роль у формуванні системи військової освіти в Україні відігравав і Києво-Могилянський колегіум. Про це свідчить, зокрема, той факт, що у часи загострення боротьби «за суверенність своєї Вітчизни, оборони її від зовнішніх ворогів та від опоганення православної віри», «молоді люди натовпом залишали тихий притулок наук і поспішали на гучне поле битви, міняючи скромну долю вчених на блискуче звання оружних захисників православ'я і свого народу» [6, с. 36].

Зауважимо, що повстанські загони гетьманів Косинського і Наливайка поповнювалися за рахунок великорослих школярів та студентів, які втікали від зубріння та переслідувалися католицькою шляхтою. «Коли польський сейм постановив знищити Запорізьку Січ, на Хортиці стало тісно від напливу молодих людей, що прибували сюди з усіх кінців і ставали до лав захисників зчервонілої від крові української землі» – зазначав В.Микитась [6, с. 40].

Для заохочення всіх бажаючих і, передусім, молоді служити в козацькому війську Богдан Хмельницький оголосив урочистий обряд

нобілітації, або посвячення в козацтво. «Вступаючи до козацького війська, волонтери давали присягу на вірність, вписувалися в козацькі полки чи сотні та вважалися рівними серед молодих людей, що наповнювали Києво-Могилянський колегіум, – зауважував В. Аскоченський. – Жадоба слави і воїнських подвигів, такі властиві юнацтву, кипіння свіжих, не розгублених сил, освічене усвідомлення своїх обов'язків перед вітчизною, невимовне бідкування, передсмертне слово Могили, сповнені розуму і волі універсали Хмельницького, нарешті, можливість заслужити почесну назву бравого козака – все це разом взяте тягло молодь із мирної обителі освіти на бранне поле. Адже вирішувалося доленосне питання: бути чи не бути рідній Україні. Тому й порожніли студентські аудиторії старших класів шкіл, вихованці яких ставали в шеренги захисників вітчизни. І для багатьох із них битви, найвідоміша з яких – під Берестечком, ставали останнім подвигом, записаним кров'ю на скрижалях історії. Так було у всі часи і у всіх країнах, що мали власне студентство» [6, с. 70].

У ході наукового пошуку виявлено, що, вливаючись у лави козацтва, студенти ставали військовими писарями, займали керівні посади у сотнях і полках. Для них Січ ставала «матір'ю», а Великий Луг за порогами – «батьком»; хоробрих колишніх спудеїв козацтво оточувало увагою і любов'ю. Саме вони (студент – О. Є.) складали реєстри і здобутих ними трофеїв; читали королівські і ханські посилання, а згодом царські укази; писали під диктування гетьманські й полковничі універсали; вчили грамоті в січових школах тощо. За дотепним зауваженням Ю. Барабаша, писарський каламар та гусяче перо цінувалися на Запоріжжі не нижче гострої козацької шаблі, а бувало, що події так швидко змінювалися, що замість пера в руці колишнього «філософа» чи «богослова» опинялася шабля. Так, характерним прикладом примхливої долі студента може бути життя

Івана Самойловича, який деякий час учився в колегіумі, але, коли почалася національно-визвольна війна, подався до козацького війська, де служив сотенним писарем і сотником. Згодом його було обрано наказним полковником Чернігівського полку і генеральним суддею; у 1672 р. – гетьманом Лівобережної, а у 1674 р. – Правобережної України [6].

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що соціально-економічні перетворення, які відбулися за часів правління Катерини II (ліквідація Запорізької Січі, офіційне узаконення на Лівобережжі та Слобідській Україні кріпосне право тощо), зруйнували створену в Україні століттями систему військової освіти та виховання. Щоб зміцнити владу поміщиків, царизм урівняв у правах українську козацьку старшину з російським поміщиками-кріпосниками. Нащадки тих, хто брав участь у визвольній війні на чолі з Богданом Хмельницьким, переродились у «новоспечених» дворян і дбали, головним чином, про звірвання в правах з російським іменитим дворянством. Як наголошує І. Іваньо, за окремими винятками, це були люди, в яких духовні потреби витіснені модою: модою збагачення, колекціонування коштовностей, творів мистецтва з метою політичного самоутвердження. З цією метою вони прагнули закріпити відповідний спосіб життя, займаючись перебудовою маєтків на зразок багатих екатерининських вельмож [2, с. 36].

Після приєднання Лівобережної України до Московської держави, за доби Руїни, зміни відбулися і в освітньому житті країни. Українська народна освіта, створена зусиллями церкви, інтелігенції, передових кіл козацтва і селянства у Гетьманщині й Слобожанщині, була роздушена російським царизмом. На зміну їй прийшли нові школи, переважно приватні пансіони та училища, час появи яких припадає на роки царювання Петра I. Намагаючись наслідувати

іноземне виховання, українська старшина другої половини XVIII ст. доручала виховувати дітей гувернерам-французам або німцям або віддавала їх до кадетських корпусів. Так, А. Шафонський, даючи характеристику освітньої справи в Гетьманщині наприкінці XVIII ст., зазначав: «Нині, за відсутністю ще гарних гімназій та університетів, заможні дворяни держать учителями іноземців, а інші віддають у Москві, Петербурзі та інших місцях в училища, у кадетські корпуси, а деякі посилають і в чужі краї, так що вже в малоросійських школах майже самі попівські та інші церковні діти вчаться». Зауважимо, що перші кадетські корпуси були створені в Російській імперії ще на початку XVIII ст. (серед них «Шляхетний сухопутний кадетський корпус» 1732 р., «Морський кадетський корпус» 1743 рік).

Отже, проведений науковий пошук дозволяє зробити наступні висновки, що становленню й розвитку системи підготовки військових кадрів в Україні у XIX – на початку XX ст. передували сформовані й накопичені протягом багатьох століть національні традиції: від ритуалів й обрядів, народних традицій та ігор, до Запорозької Січі, що стала справжньою школою військово-фізичної підготовки молоді, її загартування та дисциплінування; важливу роль у розвитку військової освіти відігравали й навчальні заклади – полкові школи, січові школи, школи джур, що створювалися при Запорізькій Січі; Києво-Могилянська академія стала центром зосередження та употужнення духовної енергії свого народу, підготовки національних кадрів, стала постачальницею кадрів для державних і церковних, військових та господарських потреб України; педагогічна спадщина кращих вітчизняних представників політичного, громадянського та культурного життя країни (Мономах, Іларіон, Г. Сковорода та інші); входження України до складу Російської імперії, що призвело до знищення Запорізької Січі, руйнування національних традицій

військової освіти й виховання; до прагнення зрівняної у правах з російськими поміщиками української старшини наслідувати «модне» на ті часи виховання у приватних пансіонах, учителів-іноземців чи кадетських корпусів, що створювалися у Москві, Петербурзі та інших містах.

Література:

1. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / О. М. Апанович. – Київ: «Дніпро», 1991. – 335 с.
2. Друганова О. М. Внесок інтелігенції Слобідського краю у розвиток національної освіти (історико-педагогічний аспект): монографія / О. М. Друганова, І. І. Мартиненко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 212 с.
3. Друганова О. М. Приватна ініціатива в освіті України (історико-педагогічний аспект) [Текст]: Монографія. – Х.: ДИВО, 2008. – 556 с.
4. Каляндрук Т. Загадки козацьких характерників: – Львів: «Піраміда» 2007. – 288 с.
5. Кадетские корпуса XIX - нач. XX вв.: украинское измерение [Текст]: [система обучения и воспитания] / А. Г. Барадачѳв, В. В. Цыбулькин, Л. Н. Рожен - К.: Преса України, 2012. - 271 с.: ил. - Бібліогр.: с. 254-268.
6. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.
7. Семенченко В. І., Л. О. Радченко Історія України з прадавніх часів до сьогодення. – Х.: Торсінг, 2000. – 496 с.
8. Приступа Є. Н. Зміст і форма військово-фізичної підготовки в Україні (з найдавніших часів до XIII ст.) [Текст] / Є. Н. Приступа, Я. В. Тимчак, Л. О. Мазур // Традиції фізичної культури в Україні : Зб. наук. статей / За заг. ред. С. В. Кириленко, В. А. Старкова, А. В. Цьося. – К.: 1997. – С. 35–44.

9. *Історія педагогіки / за заг. ред. член-кор. НАПН України, д.п.н., проф. А. В. Троцько. Харків, 2008. – 543 с.*

10. *Фінін Г. І. Військова освіта в сучасних соціокультурних контекстах: монографія / Г. І. Фінін – Харків: Майдан, 2014. – 300 с.*

References:

1. *Arapovich O. M. Stories about Zaporozhian Cossacks / O. M. Arapovich. - Kyiv: Dnipro 1991. – 335 s.*

2. *Drganova O. M. Contribution of the intelligentsia of the Slobodsky Krai to the development of national education (historical and pedagogical aspect): monograph / O. M. Друганова, І. І. Мартыненко - X.: KhNADU, 2015. – 212 s.*

3. *Drganova O. M. Private Initiative in Education of Ukraine (Historical and Pedagogical Aspect) [Text]: Monograph. - Kh. DIVO, 2008. – 556 s.*

4. *Kalyandruk T. The Riddles of Cossack Characters: - Lviv: "Pyramid" 2007 - 288 s.*

5. *Cadet Corps XIX - Beg. Twentieth Centuries: Ukrainian Dimension [Text]: [system of education and upbringing] / A. G. Baradachev, V. V. Tsybulkin, L. N. Rozhen - K.: Press of Ukraine, 2012. - 271 p.: il - The bibliographer: p. 254-268.*

6. *Mykytas B. Senior Ukrainian students and professors. - K.: Abris, 1994. – 288 s.*

7. *Semenchenko V. I., Radchenko L. O. History of Ukraine from ancient times to the present. - X.: Thorsing, 2000. – 496 s.*

8. *Pristupa Ye. N. Contents and form of military physical training in Ukraine (from ancient times to the XIII century.) [Text] / E. N. Pristupa, Ya. V. Timchak, L. A. Masur // Traditions Physical Culture in Ukraine: Assoc. sciences articles / per community Ed. SV Kirilenko, VA Starkov, AV Tsosya - K.: 1997. - P. 35-44.*

9. *History of pedagogy / for colleagues. Ed. Corresponding Member National Academy of Sciences of Ukraine, Ph.D., prof. A. V. Trotsko Kharkiv, 2008. – 543 s.*

10. *Finin G. I. Military education in modern socio-cultural contexts: monograph / G. I. Finin - Kharkiv: Maydan, 2014. - 300 s.*

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.4

UDC 37.014

**ORGANIZATIONAL TERMS STATE PUBLIC MANAGEMENT OF
GENERAL SECONDARY EDUCATION**

PhD in Pedagogical Sciences, N. Lisova

Cherkasy Regional Institute of Postgraduate Education of Pedagogical Workers, Ukraine, Cherkasy

The author highlights the essence of concepts "condition", "factors"; the organizational conditions of state and public administration for the development of general secondary education are disclosed. An empirical study confirmed the hypothesis: organization of management on a democratic and trustworthy basis is a condition in which creative teams of schools are formed, the participants of the educational process and representatives of the public are freely involved in management activity and cooperation, it is given an opportunity to successfully implement the city project "From the School of Culture of Trust - to Cities of Culture of Trust ", to create a unified innovative educational space for a small city.

Key words: conditions, development, management, education, trust interactions.

кандидат педагогічних наук, Лісова Н. І. Організаційні умови державно-громадського управління розвитком загальної середньої

освіти / КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», Україна, Черкаси

Розглянуто сутність понять «умова», «фактори»; розкрито організаційні умови державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти. Емпіричне дослідження підтвердило гіпотезу: організація управління на демократичних та довірчих засадах – це умови, при яких формуються творчі колективи шкіл, учасники освітнього процесу й представники громадськості вільно залучаються до управлінської діяльності та співпраці, дається можливість успішно зреалізувати міський проект «Від Школи культури довіри – до Міста культури довіри», створити єдиний інноваційний освітній простір малого міста.

Ключові слова: умови, розвиток, управління, освіта, довірна взаємодія.

Вступ. На сучасному етапі виникла потреба в оновленні управління, спрямованого на розвиток загальної середньої освіти в умовах глобалізації, модернізації та демократизації суспільства взагалі, а об'єднаних територіальних громад зокрема. Учені В. Андрущенко, Л. Ващенко, Л. Гаєвська, І. Грицяк, В. Грабовський, Г. Єльнікова, Л. Калініна, В. Кремень, С. Крисюк, Т. Лукіна, Н. Протасова, Т. Рогова, Г. Ситник та інші в наукових працях значну увагу надають державно-громадському управлінню, створенню його органів, аналізу участі громадськості в цьому процесі, принципів реалізації на різних управлінських рівнях. Державно-громадське управління розглядають, по-перше, як відкриту, демократичну модель управління; по-друге, як принцип, спосіб поєднання діяльності державних і громадських суб'єктів; по-третє, як процес органічно поєднаних, узгоджених і скоординованих сфер; по-четверте, як

процес «зважування» правильності громадської думки та управлінського рішення, що ґрунтуються на спільній, взаємодоповнювальній і взаємопідтримуючій діяльності. Разом із тим, ще недостатньо розкрито процеси розвитку загальної середньої освіти, які пов'язані із сучасними трансформаційними змінами в суспільстві, модернізацією та реформуванням, а також із створенням організаційних умов такого управління для розвитку дитини, школи та громади.

Дослідження показало, що є певні проблеми державно-громадського управління відділу освіти розвитком навчальних закладів у зв'язку із низькою активністю громадськості, недостатнім рівнем теоретичного та практичного обґрунтування комплексу організаційних умов для розвитку загальної середньої освіти в громадах малих міст, створення єдиного інноваційного освітнього простору.

Мета статті: висвітлення організаційних умов державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України.

Насамперед розглянемо сутність поняття «умова», яке за словниками [1; 2; 3; 4] подається як багатозначне слово: по-перше, це обставина, від якої щось залежить; по-друге, вимога, що висувається до когось (до чогось), з якої треба виходити; по-третє, усна або письмова угода про щось, домовленість; по-четверте, правила, що визначені в будь-якій галузі життєдіяльності; по-п'яте, обставини, у яких щось відбувається. Такий широкий діапазон вживання поняття «умова» дав можливість здійснити пошук організаційних умов ДГУ розвитком ЗСО в малих містах, зокрема: розглянути обставини, фактори й правила, від яких залежить успішність функціонування та розвитку системи ЗСО; вимоги, котрі мають виконувати педагоги з

метою забезпечення ефективності освітнього процесу, а також сукупність умов, які забезпечують створення освітнього простору з метою ефективно організації та реалізації процесу навчання, виховання й розвитку дітей та учнівської молоді. Іншими словами, ми можемо ствердити, що умови – це обставини, чинники, які використовуються в нашому дослідженні з метою опису шляхів забезпечення успішного та ефективного впровадження моделі державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти. Із філософської точки зору «фактори» подаються як чинники, що спричиняють чи гальмують той чи інший процес [3], як причини й умови здійснення процесу, як рушійні сили формування особистості [5]. Отже, причини, рушійні сили, умови тісно пов'язані між собою, вони можуть виконувати подібні та різні функції при державно-громадському управлінні загальною середньою освітою.

При дослідженні державно-громадського управління відділу освіти звернули увагу саме на організаційні умови, які мають зовнішні та внутрішні фактори, зокрема: зовнішні включають у себе нове соціальне замовлення суспільства щодо навчання й виховання дітей та молоді; необхідність змін у системі освіти; відповідне посилення взаємодії відділу освіти, школи та громади; пріоритетність якості освіти. Внутрішні фактори покликані вирішувати завдання щодо оптимального інформаційного забезпечення управління, впровадження адаптивного управління в практику роботи відділу освіти та навчальних закладів, реалізації особистісно орієнтованого навчання й виховання, що є можливим за умови активності й зацікавленості педагогів, учнів, їхніх батьків та громади. Щодо зовнішніх факторів, то зазначимо, що нове соціальне замовлення вимагає відповідних змін в опануванні учнями нових знань, формуванні умінь і навичок, підготовці їх до активного самостійного

життя, готовності до самостійного прийняття рішень, здатності до вироблення життєвої позиції. Іншими словами, таке соціальне замовлення призводить до глибоких змін у всій системі ЗСО й вихованні особистості учня.

Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів сприяв зробити акцент на тому, що шкільна освіта має стати відкритою для широкого кола громадян – як учасників освітнього процесу, так і органів самоврядування та громадськості, що, у свою чергу, забезпечить їй пріоритетність. Внутрішні фактори створюють умови для оптимального інформаційного забезпечення управління всіх учасників державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти. Для цього необхідно постійно на сторінках місцевих ЗМІ, сайтах висвітлювати питання стану розвитку ЗСО, її якості, рівня співпраці органів міського самоврядування, відділу освіти, навчальних закладів із громадою. Запровадити постійно діючі форми співпраці із представниками міських ЗМІ: прес-конференції, круглі столи, презентації, години спілкування, «запитуйте – відповідаємо» та ін. Використовувати можливості та умови ІКТ-технологій, практикувати дистанційні контакти: вебінари, Інтернет-семінари, Інтернет-конференції та ін. Запрошувати на різні організаційно-методичні заходи представників ЗМІ, батьківської громадськості, громадських організацій. Значиму роль в інформаційному забезпеченні управління відіграє також шкільна преса (на різних носіях).

Шляхи реалізації особистісно орієнтованого навчання й виховання учнів розглядаємо через посилення гуманістичних тенденцій в реалізації освітньої політики в умовах малого міста, для чого насамперед варто створити їх такими, щоб забезпечити самореалізацію кожної дитини, пробудити її ініціативу, творчість, спонукати до розкриття та становлення інтелектуальних і духовних

сил. Реалізувати ці завдання можна, вибудувавши нову систему освіти – суб'єкт-суб'єктну, особистісно орієнтовану, яка базується на принципах співробітництва та співтворчості, тобто на партнерських та довірчих засадах.

Особистісний розвиток дитини розглядаємо як невід'ємну складову сучасного освітнього процесу, що сприяє залученню до співпраці усіх суб'єктів державно-громадського управління. Науковці вважають, що особистісний підхід у навчанні та вихованні є таким, який утверджує людину як найвищу цінність, оскільки він спрямований на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, зумовлює дію психологічних механізмів виховання, що активізують усі компоненти структури особистості (свідомість, емоції, волю) із метою залучення їх до соціальної та міжособистісної взаємодії [6; 7].

Особистісно орієнтована освіта вимагає створення умов для самопізнання, самонавчання, саморозвитку, які забезпечать особистості можливість бути собою, прагнути збагачувати власний внутрішній світ, тобто відбуватимуться процеси активізації свідомості учнів, педагогів на пошуки шляхів стати суб'єктом процесу пізнання та виховання, при цьому залишатися самодостатньою особистістю, зберегти право на власну гідність. Тому так важливо активізувати свідомість учня, вчителя, спрямовуючи їх на пошуки життєвих і професійних цінностей, наближених до європейських стандартів, суть яких полягає в здатності захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби інших; складати та здійснювати плани та особисті проекти; використовувати знання та інформаційну грамотність; застосовувати (нові) інтерактивні технології; уміння перебувати в соціально зорієнтованих групах; успішно взаємодіяти, співпрацювати з іншими; вирішувати конфлікти [8].

Організація управління на демократичній основі та довірчих засадах – це умови, при яких формується новий колектив школи, учасники освітнього процесу й представники громадськості вільно залучаються до управлінської діяльності та створення умов для їх співпраці. А це, у свою чергу, забезпечує розвиток кожного учня як особистості – Людини, гідної довіри; реалізуються творчі можливості учасників шкільного життя; одночасно відбувається їх саморозвиток та самовдосконалення. При створенні необхідних умов для реалізації демократичних засад в управлінні відділу освіти навчальними закладами запровадиться нова система ЗСО, наповниться новим змістом управлінська діяльність, підвищаться компетентності учасників освітнього процесу, що сприятиме якісній підготовці учнів до самостійного життя в демократичних умовах суспільства, допоможе їм опанувати практичними навичками управління. Іншими словами, відбудеться процес становлення колективів – учнів, педагогів, батьківської громадськості – із новим мисленням, новітніми підходами до реалізації завдань державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти; це, на нашу думку, фактично народжуватиметься новий тип школи (за змістом, умовами та формами діяльності) – визначаємо як Школу культури довіри. Такий навчальний заклад потребує компетентних педагогічних кадрів та нової якості підготовки управлінського персоналу, при чому кожен із них повинен усвідомити свою роль та призначення, бути мотивованим у діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, варто звернути увагу на те, щоб відділ освіти, його структурні підрозділи, керівники навчальних закладів мають забезпечити організаційні умови для підвищення рівня професійної культури педагогів, прагнення їх до саморозвитку та самовдосконалення; сприяти творчому росту, дбати про утвердження

здорового морально-психологічного клімату в педагогічному й учнівському колективах, допомагати в опануванні інноваційними технологіями, працювати над формуванням довірчої взаємодії між ними та учнями, батьками, представниками органів шкільного самоврядування.

Малі міста мають свої особливості соціалізації, які характеризуються плануванням, архітектурою, впорядкованістю та рівнем розвиненості мережі комунального господарства, демографічною, культурно-рекреаційною та освітньою специфікою. Важливо відмітити, що в малих містах створено сприятливе соціокультурне середовище, яке наповнене відповідним соціально-педагогічним потенціалом, здатним впливати на навчання, виховання та розвиток учнів. Від рівня розвитку освітніх процесів, стану запровадження нової моделі державно-громадського управління ними, партнерських стосунків між органами міського самоврядування, органами управління освітою та громадськості, рівня освіченості та культури міської громади залежать зміни, які охоплюють усі сфери життєдіяльності та життєтворчості громади.

Обраний нами стратегічний напрям щодо запровадження моделі державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти потребує побудови відповідної системи залучення громадськості, заохочення лідерства, ініціативи та відповідальності в управлінському процесі, виявлення й педагогічно доцільного використання можливостей усього цього потенціалу, що значною мірою впливає на створення соціально-освітнього простору малих міст, дає можливість успішно реалізувати міський проект «Від Школи культури довіри – до Міста культури довіри».

Запровадження інноваційних змін в управління освітніми процесами відділу освіти та його методичної служби неможливе без

проектів, експериментальної роботи, апробації нового змісту та технологій розвитку загальної середньої освіти. Така діяльність носить пошуково-організаційний, діагностичний, моніторинговий, творчий характер і складається із таких елементів, зокрема: організаційної підготовки регіональних та місцевих експериментальних майданчиків, моделювання зразків державно-громадського управління загальною середньою освітою та її якістю, тиражування моделей в освітню практику регіональної та міської системи освіти.

Зауважимо, що на шкільному рівні з'являються умови "ініціативних включень" для поширення результатів реалізації проекту на інші школи, і при такій взаємодії виникає потреба в розробці спільних проектів. Таким чином, формуючи активну ділову мережу проекту, поширюючи цінності соціально-освітнього простору, з'являються нові умови, які породжують інноваційність в управлінському й педагогічному мисленні, активну позицію суб'єктів державно-громадського управління та представників міського самоврядування. Одночасно привчає всіх працювати в незнайомій ситуації, у незвичних умовах, у заздалегідь не спланований спосіб діяльності, що, у свою чергу, призводить до успішної реалізації цілей проекту. Проектна діяльність цінна тим, що у всіх процесах чільне місце відведено як усьому учнівському колективу, так і кожному учневі, тобто створюються умови, при яких учні мають можливість набувати соціальних якостей, які потрібні будь-якій людині в сучасних мінливих умовах. Із зміною акцентів в освітній політиці, із появою нової парадигми «від людини - до посади, професії» з'являється потреба в унікальній особистості, яка була б насамперед конкурентоспроможною. У цьому зв'язку, на нашу думку, логічно з'являється посил: школа покликана сформувати таку шкільну освітню

політику, суть якої складалася б із кількох аспектів: сформувані в учнів «уміння одержувати знання, застосовувати їх на практиці, навчитися жити разом, вчитися бути особистістю, яка готова нести відповідальність за долю інших та країни» [9].

Одночасно варто зупинитися ще на одній з умов, яка не сприяє успішній реалізації розроблених моделей, проектів, програм розвитку тощо. Суть цієї умови зводиться до наступного: не всі керівники готові впроваджувати модель державно-громадського управління в шкільну практику, правильно оцінювати роль партнерства при цьому; не всі працівники управлінських структур достатньо володіють уміннями співпрацювати з різними категоріями дітей, учнівської молоді, батьками, представниками громадських організацій. Результати дослідження стану впровадження моделі державно-громадського управління освітою показали найосновніші причини таких проблем, зокрема: по-перше, відсутність в управлінців відповідних психолого-педагогічних та філософських знань сучасних освітніх процесів; по-друге, невміння досягнути суті і об'єми управлінської діяльності, прогнозувати розвиток об'єктів, якими керують; по-третє, небажання займатися вдосконаленням особистих якостей як Людини, гідної довіри, опановувати механізми сучасного менеджменту тощо.

Звідси випливає, що роль школи в процесі навчання, виховання та розвитку учнів недооцінювати не можна, адже в ній дитина не лише здобуває знання, а й учиться життєтворчим діям, набуває ключових соціальних компетенцій, умінь керувати власними здібностями та можливостями, працювати в команді, давати й тримати слово, вірити в себе й довіряти іншим, сповідуючи моральні цінності: чесність, відкритість, відповідальність, сміливість, щирість, надійність та ін. При цьому варто звернути увагу на особистісний діалог – учитель і учень. Ми переконані, які б нові форми, методи навчання й виховання не

виникали, та ключовим залишається довірча взаємодія, роль якої важлива й на сучасному етапі, і на перспективу.

Висновки. Отже, розглянувши організаційні умови державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах, можна зробити висновки: по-перше, ефективність впровадження моделі такого управління істотно залежить від ефективності функціонування органів міського самоврядування й освітньої політики, яку вони розробляють і впроваджують спільно. По-друге, здатність органів управління освітою, керівників ЗНЗ, громадських організацій створити умови для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на одержання повної загальної середньої освіти, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, дотримання Державних стандартів загальної середньої освіти, поточного регулювання діяльності освітніх управлінських структур у малих містах, які повинні мати професійну компетентність, високі морально-етичні якості, бути духовно багатими, володіти загальною й управлінською культурою. По-третє, успішніше реалізувати модель ДГУ в умовах малого міста можна через соціально-освітню політику, тому що й відділ освіти, і навчальні заклади, і педагоги найбільше наближені до населення, знають реальні освітні потреби, цілі, інтереси, прагнення та проблеми його, здатні спрямувати свою діяльність на їх розв'язання. По-четверте, цінність державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в тому, що воно має моральну ціль, завдання якої полягає в забезпеченні існування продуктивних демократичних, суспільно-контрольованих механізмів постійної трансформації освіти відповідно до напрямів розвитку громади, усього суспільства, людської цивілізації, прийнятих стандартів і цінностей. По-п'яте, від участі громади в управлінні розвитком ЗСО в умовах державно-

громадського управління залежить рівень якості освітніх послуг, забезпечення умов для рівного доступу до освіти, створення інноваційного соціально-освітнього простору, участь у прийнятті та виконанні рішень із питань розв'язання освітніх проблем, реальний вплив на виховання особистості учня, сім'ї та всієї громади з метою формування довіри до органів міського самоврядування, школи, забезпечення позитивного морального клімату в громаді.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В. Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1426 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник/ С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправ. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).
4. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005. – 640с.
5. Ягузов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. – 560 с.
6. Попова О. В. Особистіно-діяльнісний підхід / О. В. Попова, А. В. Губа // Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / За заг. ред. д. пед. наук, професора, чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. – Харків: Вид-но Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – С. 216–244.
7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. / О.Вишневський. К.: Знання, 2008. – 566 с.
8. Лісова Н.І. Уроки довіри в сучасній школі: навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2014. – 226 с.

9. Політична пропозиція «Нова українська школа» // Загальна середня школа / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/14/uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagalnoyi-serednoyi/>.

References:

1. *Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language / Layout. and heads Ed. V. T. Bousel. - K.; Irpin: Perun University, 2002 – 1426 pp.*
2. *Goncharenko S. U. Ukrainian Pedagogical Dictionary / S.V.Goncharenko. - K.: Lybid, 1997. – 376 pp.*
3. *The Newest Philosophical Dictionary: 3rd ed., Corrected. - Mn .: Book House, 2003. – 1280 pp. - (World of Encyclopedias).*
4. *Modern interpretive psychological dictionary. - X.: The Flag, 2005. – 640 p.*
5. *Yagupov V. V. Pedagogy: Teaching manual. K.: Lybid, 2002. – 560 p.*
6. *Popova O. V. Personality-activity approach / O. V. Popova, A. V. Guba// Scientific approaches to pedagogical researches: collective monograph / For colleagues. Ed. d. ped. Sciences, professor, Corr. National Academy of Sciences of Ukraine V. I. Lozova. - Kharkiv: Vis-a-vis Virovets A. P. "Apostrophe", 2012. – P. 216-244.*
7. *Vishnevsky O. Theoretical Foundations of Modern Ukrainian Pedagogy: Teaching. manual 3rd form., Finishing works. and add / O. Vishnevsky. K.: Knowledge, 2008. – 566 p.*
8. *Forest N.I. Lessons of Trust in a Modern School: A Manual for Elementary School Teachers. Cherkasy: publisher Chabanenko Y. A., 2014. – 226 p.*
9. *Political proposal "New Ukrainian School" // General Secondary School/ Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/14/uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagalnoyi-serednoyi/>.*

novivni / novini / 2016/12/14 / uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagalnoyi-serednoyi /.

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.5

UDC: 615.15:37

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROSPECTIVE SPECIALISTS PHARMACEUTISTS

I. B. Koniashyna

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskiy

The research analyzes the problems of formation of professional competence of future specialists of pharmacists. The complex of pedagogical conditions for the formation of professional competence of future specialists of pharmacists is theoretically substantiated and experimentally tested. The methodological benchmarks for the study are selected: a systematic approach ensuring the study of the process of training specialists as integrity and reflects the internal unity of education (systemic, structural, autonomous); activity, person-oriented, competence and technological approaches to the learning process and its individual components. The structure of formation of professional competence of a pharmacist is revealed, criteria and levels of its formation are defined. The pedagogical conditions and technology of the future pharmacy professional training have been developed and experimentally tested.

Key words: pharmacist's professional competence, innovative technologies, pharmacist's professional training, specialist, professional activity.

Коняшина І. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтів/ Центральноукраїнський

педагогічний університет ім. В. Винниченка, Україна, Кропивницький

У дослідженні проаналізовано проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтів. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтів. Методологічними орієнтирами дослідження обрані: системний підхід, що забезпечує дослідження процесу підготовки фахівців як цілісності та відображає внутрішню єдність освіти (системність, структурність, самостійність); діяльнісний, особистісно-орієнтований, компетентнісний і технологічний підходи до процесу навчання й окремих його компонентів. Розкрито структуру формування професійної компетентності фармацевта, визначено критерії та рівні її сформованості. Розроблено та експериментально перевірено педагогічні умови та технологію професійної підготовки майбутнього фармацевта.

Ключові слова: професійна компетентність фармацевта, інноваційні технології, професійна підготовка фармацевтів, фахівець, професійна діяльність.

Statement of problems. Continuous development of socio-economic changes in Ukraine, organization of the new type of education places essentially new demands concerning the process of training prospective specialists (pharmacists).

The profession of a pharmacist is socially important, is it focused on health maintenance and health promotion, disease prevention, thus it possesses its defining characteristics.

One of the main forces which influence content and technology of training professional pharmacists is integration of the higher education in the world system, in the same time keeping and maintaining achievements and traditions of the Ukrainian high school.

Primary target of the higher educational establishments' practice, in particular colleges, is training an educated and creative specialist, oriented toward personal and professional self development, as well as developing a value system, in which human health and health maintenance is the main priority.

Literature review. The issue of competence is thoroughly researched in works by S. U. Honcharenko, O. M. Dakhin, A. K. Markov, V. L. Slipchuk et al. Modern approaches to the problems of competence are studied by A. V. Vasyliuk, L. H. Kaidalova, O. V. Ovcharuk. The issue of professional training on the basis of competency building approach is considered in works by V. M. Anishchenko, N. M. Bibik, M. P. Vasylieva, N. V. Demientiev, A. M. Mykhailychenko et al. Definition of the key competencies is given in works by I. A. Zymnia, E. H. Islamhaliiev, H. K. Selevko, P. I. Tretiakov, L. V. Fillipova, A. V. Maletskyi et al.

Purpose of the article is: development of professional competence of prospective specialists (pharmacists) and objectivation of modern tendencies in handling of these issues.

Statement of basic materials: transition to market relations, complication of the economic affairs, as well as an intensive development of the manufacturing forces leads to the necessity of training qualitative competent achievement-oriented innovative creative potential of the specialist.

The ultimate message of the conception of higher education is training a qualified employee of the relevant level and specialization, competitive at the labor market, competent, responsible, who has

excellent skills in his profession and is up to speed in the support industries, able to work effectively in his field up to world standards, ready for constant professional updating, social and professional mobility.

Every individual needs motivation for qualitative and creative work. One of the main problems in training a special in any field is lack of motivation.

Global experience of economic management of the countries, which have achieved stability in economy, proves that economical and social progress depends on individual's creative activity, their willingness to work with high efficiency, enthusiasm, striving for constant maintenance of knowledge and their implementation in workflow rather than on systems of quality control, industry engineering and material equipment. Currently the top-priority belongs to development of innovative activity, which requires new progressive knowledge, qualification experience and high professional competency, skills of the staff members [5, p.4].

The present situation in the country implies that a young professional working in one's exercise of profession practically always has to use one's professional knowledge as well as to be competent in other fields. In prospect one will have to repromote one's qualification constantly, gain additional knowledge and skills.

Viewing professional competence as possessing knowledge, skills, standards, necessary for fulfillment of professional duties and having psychological qualities, includes knowledge, know-how and skills, unity of training in theoretical knowledge acquisition and practical field experience. Development of professional competence of prospective pharmacists lasts during all the professional becoming of an individual and specialists' professional activities.

For prospective pharmacists competency building approach involves mastering and developing during training a set of key, industry-wide and

object competences, which determine their successful professional activity. Professional competencies include knowledge, skills, initiative, cooperation, ability to work in a team, communication skills, ability to study, to estimate, to think logically, to select and use specific information.

Psychologists and educators, researching the issue of professional competence, describe it as a complex and integrated personal formation which has many constituents [8, p.136].

The modern pharmaceutical field needs a specialist, able to make maximum use of his potential, mobility, to show flexibility, competitive performance and professional competence. Professional competence of a pharmacist, as well as of a pharmaceutical sales representative, is a personal formation which provides specialist's qualitative professional performance and includes analytical and communicatory process, ensures the process of development and self-improvement of a personality. It consists of experience, theoretical knowledge, practical skills, personal qualities, which ensure an effective fulfillment of professional activities, ability to tackle the problems of varying complexity on the basis of one's knowledge and experience.

As the practical experience shows, nowadays a new unit of measurement of a specialist's professional training is required, as knowledge, know-how and skills cannot in full demonstrate and define the quality standard of higher education, that is to satisfy the requirements of the modern socio-economic conditions and the requirements of the enterprises. However professional knowledge, know-how and skills are the key categories, important constituents of the notion of "professional competence". Knowledge, acquired by a prospective specialist in the process of training, have a personal meaning, become a creed, a motive of his behavior, which is manifested in practical activity.

A competent specialist is also an individuality, who is aware of unity of theoretical and practical preparedness and projects one's future. Consequently, knowledge, know-how and skills are a work method, matter for personality formation, what is more, knowledge is defined not only as a certain information scope, but also as concept of the world, which is superimposed on personal social, cultural and spiritual experience of an individual.

According to V. A. Adolf [1], A. K. Markova [6], L. M. Mitina [7], N. F. Talyzina [10], general description of professional competence proves that it presumes individual's involvement in the general world of values, and namely in this space a person fulfills oneself as a specialist, as a professional. At a fundamental level of the concept of professional competence underlies the idea of upbringing a competent specialist, who has all the necessary knowledge, skills and know-how and is able to function relevantly in respective situations. In the conditions of competition a specialist's main priorities considering professional competence are ability to adjust to rapid changes and new demands of the labor market, to be knowledgeable as for information, to be able to analyze it, to work actively, to make decisions quickly and study lifelong [11]. As we see it, a specialist's professional competence is a complex integrated, intellectual, professional and personal formation, which develops in the process of one's professional training in the educational establishment, is manifested, expands and improves during one's professional activity; efficiency of the actualization of the latter essentially depends on all sorts of one's theoretical, practical and psychological readiness, personal and psychological qualities, perception of the goals, values, content and peculiar properties of this activity.

Analysis of psychological and pedagogical literature proves that professional competence in most cases is viewed as one of the stages of

professionalism, in other words as a system of knowledge, skills, know-how, work methods, psychological qualities, necessary for professional activity.

While on this subject, we explain that professionalism of the activity displays its essence as the art to shape by means of one's professional activity a productive result, to solve professional, social and personal problems; psychological and personal trait, which is characterized not so much by professional knowledge and skills, as by ineffable art of professional problem definition and resolution, specific understanding of reality altogether and complex situations of practice [3].

On the basis of analysis of psychological and pedagogical literature we emphasize certain definitions, which characterize the notion of professionalism most comprehensively: measure and degree of efficiency reached by an individual in the process of one's activity, when an individual mounts the upper extent of mastership, becomes a thought leader, a maestro in one's field [4, p. 256]; integral characteristic which implies a high level of a person's professional activity and individual's maturity [9, p. 274].

Thus, "professionalism" is considered as the result of organizational and task-oriented activity, which includes molding of personality who possesses a high level of professional competence and is able to solve social, professional and personal issues with a good result.

According to the psychological classification, the profession of a pharmacist belongs to the "person – person" type in which communication acquires professional significance. Pharmacist's effective communication is defined by the level of maturity of his communicative competency.

Quality of service for pharmacy shoppers is the straight tendency of development of competitive environment which influences the way how pharmacists fulfill their professional duties. Therefore specialists have to

possess all the respective professional competencies, which give them an opportunity to be self-confident, on which depends their competitive performance.

Communicative competency is an important constituent of professional competence, which has its specific character in a respective field.

Alokhina N. V. claims that an essential constituent of professional competence is communicative competency which creates social and psychological basis of interaction and promotes individual's intensive integration in professional activity, providing the quality of its result [2, p. 54].

Analyzing scientific research it is possible to observe in modern science the existence of different approaches to a specialist's communicative competency. One of the structures is a three-component structure of communicative competency, developed by B. Spitzberg and W. Cupach [12]. As the scholars view it, structural components of an individual's communicative competency include knowledge (awareness which communicative behavior is the most suitable in the given situation), skills (ability to use such behavior in the given context) and motivation (striving to effective and competent communication).

As a result, communicative competency unites life values, motives, knowledge, know-how and skills, traits and personal qualities of an individual. The most essential constituents include ability and readiness to come into contact with people, to communicate, to control one's emotional state, to resolve a conflict etc. Herewith it is important to have a reasonable self-esteem and to evaluate other people in an unbiased way. Communication is effective when a person is targeted at a positive conversation, is able to analyze one's own actions and partners' actions in communication [2, p.53].

Communication takes a particular place in pharmacists' professional activity. On the way how correctly they organize communication with customers depends the result of their professional activity, relations with the representatives of different pharmaceutical organizations and pharmaceutical institutions, psychological climate in the team.

Conclusion. The essential condition of development of professional competence of prospective specialists (pharmacists) is individual's successful personal development, one's expanding and intended interpersonal experience which is organically bound with standards of interpersonal behavior and specialist's intelligence. Communicative competency based activity of the specialists in pharmaceutical field implies having certain knowledge in psychology and ability to use it in practice.

Thus in our point of view the notion of "professional competence" includes unity of the prospective specialist's theoretical and practical readiness for professional activity, based on professional knowledge, know-how and skills. It implies a person's conscious striving for chosen professional activity, provides its effective fulfillment and gives a possibility to tackle problems of various complexity on the basis of actual knowledge and experience.

References:

1. Adolf V. A. *Development of professional competence of prospective teacher/ V. A. Adolf// Pedagogics. – 1998.-№ 1. – P. 72-75.*
2. Alohina N. V. *Development of communicative competence of prospective specialists// Problems of contemporary pedagogical education. – H., 2013. – 51-56p.*
3. Bielikova N., Zozulia N. *Modern tendencies of professional training of prospective specialists in document science and information activity //*

Regional education. Politology and psychology of communications. – 2014.– №1-2. – 14p.

4. *Belolypetskyi V. K. Ethics and culture of management: educational practical guide: V. K. Belolypetskyi, L. G. Pavlova. – M.: Engineering Consulting Center “Mart” , 2004. – 384p.*

5. *Kolot A. Innovative activity and brain capital in the system of forces of formation of knowledge economy//Ukraine: aspects of activity – 2007. – №4. – 4p.*

6. *Markova A. K. Psychological criteria and stages of teacher’s professionalism/A.K. Markova// Pedagogics. — 1995. - № 6. – P. 55-63.*

7. *Mitina L. M. Professional activity and health of a pedagogue: educational guide/ L. M. Mitina, G. V. Mitin, O. A. Anisimova– M.: Innovation Center “Akademia”, 2005. – 368p. – Ref.: pp. 342-361.*

8. *Pliaka L. V. Professional competence as a factor of developing competitive performance of prospective specialists/ L. V. Pliaka, O. V. Tiurina: Proceedings of the VI international research and practice conference [“Youth policy: problems and prospects”] D.,– 2009. – 135 – 137 p.*

9. *Psychological dictionary / edited by A. V. Petrovsky, M. G. Yaroshevsky– M.: Politizdat, 1990. – 494p.*

10. *Talyzina N. F. Ways of working out the profile of a specialist/ N.F. Talyzina – Saratov, 1987. – 173p.*

11. *Sheyn E. H. Organizational culture and leadership/ Translated from English. Edited by V. A. Spivak. – SPb.: Piter, 2002. – 336 p.*

12. *Spitzberg, B. H., & Cupach, W. R. Interpersonal communication competence.//<http://www.uky.edu/~drlane/capstone/interpersonal/competence.htm>*

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.6

UDC: 355.457:355.23(73)

**THE CONTENT OF CURRICULA, FORMS AND METHODS OF
VOCATIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF THE
USA BORDER PROTECTION**

T. Tron

Kyiv National Linguistic University, Ukraine, Kyiv

The article under consideration deals with the issues of the content of curricula in the process of the USA border protection specialists' vocational training. It defines the forms and methods of their training. The article also states the main principles and ways of the USA border security specialists' training plans and programs. It gives a glimpse on the general issues and tendencies, states main peculiarities of modern American vocational training of specialists in the field of border protection.

Key words: curricula, methods, forms, vocational training, border protection.

Тронь Т. В. Зміст навчальних планів та програм, форм та методів підготовки фахівців у сфері охорони кордону США/ Київський національний лінгвістичний університет, Україна, Київ

У статті розкрито питання щодо змісту навчальних планів та програм у процесі підготовки майбутніх фахівців у сфері охорони кордону США. Також подається опис форм та методів здійснення професійної підготовки американських фахівців у сфері охорони кордону. Стаття визначає головні принципи та способи здійснення навчальних програм та планів, передбачених для підготовки фахівців охорони кордону США. Подано характеристику загальних аспектів та тенденцій, виявлено головні особливості сучасної системи підготовки фахівців у сфері охорони кордону США.

Ключові слова: плани та програми, методи, форми, професійна підготовка, охорона кордону.

Вступ. Різноманітні аспекти професійної підготовки персоналу правоохоронних органів зарубіжних країн, зокрема поліції, привертали увагу низки українських та зарубіжних вчених, науковців, юристів, істориків. Втім, невивченим залишається елемент професійної підготовки агентів Прикордонного патруля США - країни з багаторічним успішним досвідом реформування системи правоохоронних органів та удосконалення професійної підготовки в цілому та агентів Прикордонного патруля зокрема. Разом з тим, результати аналізу наукових праць, у яких розглядаються питання підготовки фахівців прикордонних відомств закордоном свідчать про те, що досвід США у цій галузі ще недостатньо досліджений як у теоретичному, так і у практичному аспектах.

Ураховуючи нагальність проблеми й недостатній рівень її вивчення, **метою статті** є надати характеристику змісту навчальних планів та програм, форм та методів підготовки фахівців у сфері охорони кордону США.

Виклад основного матеріалу. Навчально-виховний процес є невід'ємною частиною процесу навчання, виховання та розвитку. Зміст цього процесу полягає в передачі соціального досвіду викладача тим, кого він навчає, шляхом взаємодії між ними. Цей процес спрямований на задоволення потреб суспільства в освічених особистостях, які здатні вирішувати економічні, виробничі, соціальні, культурні та наукові питання. Базовими елементами у структурі педагогічного процесу виступають навчання та виховання. Кожен з цих елементів, у свою чергу, складається з багатьох взаємопов'язаних процесів. У навчанні виділяють процес викладання – передача знань й процес навчання, у вихованні – процес виховного

впливу та самовиховання. Елементами педагогічного процесу є цілі та задачі, зміст, методи, засоби, педагогічні умови та результати педагогічного процесу [2].

Провідні тенденції, спрямовані в умовах сьогодення на оновлення світового освітнього простору, такі: 1) орієнтація більшості країн на перехід від елітної до високоякісної освіти для всіх; 2) поглиблення міждержавного співробітництва у галузі освіти, яке залежить від потенціалу національної системи освіти й умов партнерства держави й окремих учасників; 3) збільшення гуманітарного складника у світовій освіті в цілому за рахунок введення наукових і навчальних дисциплін, орієнтованих на людину: політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки. 4) значне впровадження нововведень за умов збереження національних традицій, що склалися, та національної ідентичності країн і регіонів.

Сьогодні є чимало трактувань терміну «професійна освіта». Так, наприклад, за С. Гончаренком, професійна освіта - процес і результат професійного становлення і розвитку особистості, який супроводжується оволодінням знаннями, навичками і вміннями з конкретних професій і спеціальностей [1]. Як стверджують А. Коржуєв та В. Попков, професійна освіта - важливий соціально-державний інститут, який виконує функцію підготовки молодого покоління до вирішення в майбутньому професійних завдань у певній сфері діяльності та передбачає достатньо високий рівень сформованості різних умінь і навичок, а також здібності безперервного їх вдосконалення [5].

Характеризуючи про зміст професійної освіти США, варто зазначити, що її особливістю є блоковий характер. Так, говорячи про елемент професійної освіти – професійну підготовку фахівців охорони

кордону США, слід зауважити, що вона має свої етапи здійснення. Загалом професійна підготовка майбутнього фахівця охорони кордону США відбувається за такими етапами: підготовочий курс фізичної підготовки, базова підготовка в Академії (55 дні), стажування після закінчення Академії під наглядом наставника (близько 2х років), стажування на підрозділах охорони кордону без участі наставника (до 2 років) та курси підвищення кваліфікації (кілька місяців) [6].

Під поняттям форми організації навчання у педагогічній літературі розуміють спеціальну побудову навчального процесу, характер якої зумовлено змістом навчання, прийомами, методами, засобами діяльності суб'єктів і об'єктів навчання. Тобто це – внутрішня організація змісту, яка виступає як процес взаємодії суб'єктів і об'єктів навчання під час роботи над навчальною програмою та матеріалами [7].

Під методом навчання розуміють спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта [4]. До традиційних методів навчання відносять: лекцій, семінари, групові тренінги, інструктажі, стажування.

Форми навчання поділяються на загальні і специфічні. Загальні форми навчання можна класифікувати за такими ознаками:

- за спрямованістю підготовки – на теоретичну і практичну;
- за організацією тих, хто навчається, – на колективну, групову, індивідуальну;
- за місцем проведення – на класну і польову;
- за місцем у службовому процесі – на навчально-планову, службово-планову, позаслужбову.

Форми навчання характерні для теоретичних, практичних і тренувальних занять, бойових стрільб і пусків ракет, навчань, військових ігор, проведених у ході планових занять. Кожна форма

проведення занять передбачає один або декілька методів навчання.

Говорячи про форми, засоби та методи професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі охорони США, варто зауважити, що на сьогоднішній день широко використання набув такий вид організації навчання, як особистісне орієнтоване навчання - спосіб організації навчання, в процесі якого забезпечуються всілякий облік можливостей і здібностей учнів і створюються необхідні умови для розвитку їх індивідуальних здібностей [4].

Під час проведення занять з фізичної підготовки приділяється велика увага безпеці курсантів. Варто зауважити, що заняття з фізичної підготовки включають у себе елементи боротьби та рукопашного бою. Для занять з боротьби постійно застосовуються різноманітні захисні жилети, шоломи, рукавиці та інше. Курсантам, які займаються самостійно, видаються секундоміри, обладнання радіо, щоб вони могли сповістити про те, що з ним щось трапилось. Біля спортивного залу, вздовж бігової доріжки піднімаються прапорці п'яти кольорів в залежності від температури повітря, вологості та інших погодних умов. Ці прапорці сповіщають викладачів та студентів які фізичні вправи дозволяється виконувати на відкритому повітрі. Такий підхід дозволяє запобігти перенапруженню курсантів, отриманню теплових та сонячних ударів. Заняття з фізичної підготовки на базі Академії відбуваються за загальною програмою підготовки співробітників усіх правоохоронних органів США.

Вогнева підготовка є одним із провідних предметів бойової підготовки військ. Мета - навчити військовослужбовця вмілому і якісному використанню високих вогневих можливостей зброї за різних обставин.

На території Академії Прикордонного патруля США знаходяться тири для виконання бойових стрільб, які також включають в себе

навчальні класи, склади з озброєнням, боєприпасами та обмундирування. Стрілецькі тири дозволяють виконувати бойові стрільби в різних умовах, проводити тактичне навчання та тренувати студентів з застосуванням особливих сценаріїв. Стрільба проводиться з усіх видів озброєння, що застосовується у правоохоронних органах США

Говорячи про форми та методи підготовки з водіння транспортним засобом варто зауважити, що водій – дисциплінована людина, з почуттям відповідальності, яка вміє аналізувати складні ситуації, робити швидкі правильні висновки і, безумовно, впевнено керує своєю машиною. За програмою базової підготовки в Академії Прикордонного патруля США передбачається, що курсанти вже мають первинні навички володіння транспортним засобом, тому в Академії вони лише удосконалюють свої вміння а а також проходять додатковий курс водіння в екстремальних умовах.

Як з'ясувалось у ході дослідження, добір форм та методів професійної підготовки фахівців охорони кордону США визначається ідеологією практичного використання набутих вмінь та навичок у професійній діяльності й особистісної орієнтованості навчання. У професійній підготовці фахівців охорони кордону США переважає особистісно орієнтований підхід навчання. Так, на перший план виходять практичні заняття, які імітують ситуації реального життя та особливостей служби на кордоні, що дає змогу відпрацювати та «програти» такі сценарії у ході навчання. Окрім практичних занять, курсанти також проходять курс лекцій з теоретичних дисциплін. Для відпрацювання сценаріїв реального життя запрошуються актори, які виконують різні ролі (нелегали, правопорушники, контрабандисти).

Важливим також є аспект й правової підготовки. Правова підготовка організовується з метою забезпечення виконання

правоохоронцями службових обов'язків, їх соціальної захищеності у відповідності з законами та іншими нормативно-правовими актами, формування правової обізнаності, свідомості і правової культури, формування правомірної поведінки. Змістом правової підготовки є вивчення: законів США, міжнародного права, постанов уряду США, інших загальнодержавних правових актів;наказів та директив МНБ ;розпорядчих документів. Для підвищення рівня правової підготовленості майбутніх фахівців у сфері охорону кордону США до здійснення професійної діяльності впроваджуються активні методи навчання

До таких активних методів відносимо ділові ігри та спілкування. Ділові ігри відбуваються за сценарієм, коли майбутні агенти грають ролі затриманих осіб або ж тих, які мали намір перетнути кордон легально та нелегально та ролі агентів для правового вирішення ситуацій. Згідно з навчальним планом в Академії практикують такі форми навчальних занять з правової підготовки: лекційні і практичні заняття. На лекціях подаються основні теоретичні аспекти правової ситсеми США, курс міжнародного права. Закріплення лекційного матеріалу відбувається на практичних заняттях, де курсанти виявляли володіння необхідним обсягом теоретичних знань і навиками самостійного опрацювання навчального матеріалу. Мета практичних занять полягала у виробленні й закріпленні вмінь застосовувати їх на практиці.

Для курсантів Академії Прикордонного патруля США важливим є рівень володіння іспанською мовою, оскільки вона безпосередньо пов'язана з виконанням їхніх службових обов'язків. Агенти Прикордонного патруля США щоденно користуються іспанською мовою при затримці контрабандистів, нелегалів або ж допомагають та дають консультації громадянам на американо-мексиканському

кордоні. Отже, такі та подібні ситуації вимагають ґрунтовних знань іспанської мови.

З-поміж методів навчання фахової іспанської мови пріоритетним є метод *TBL* (task-based learning) – метод на основі завдань. Цей метод навчання іноземних мов був винайдений приблизно у 80-х роках ХХ століття. Головна мета цього методу полягає комунікативних завдань – зосередження на виконанні завдання, а не на вивченні та відпрацюванні правил граматики або лексики. Мета такого заняття – виконати завдання, використовуючи відповідну мову для ефективного обміну ідеями, а не вивчити певну структуру. Звичайно, для того, щоб успішно виконати завдання, курсанти повинні правильно використовувати мову і обмінюватись своїми ідеями. Таким чином, мова стає інструментом комунікації, націленим на те, щоб допомогти курсантам успішно виконати поставлене завдання. ченої структури для персоналізованої діяльності [3].

Висновки. Отже, Результати проведеного аналізу показали, що для різних аспектів професійної підготовки фахівців охорони кордону США використовують різні форми та методи навчання. Так, наприклад, найбільш ефективними методами правового аспекту професійної підготовки є теоретичні заняття (для вивчення теоретичних правових засад) та практичні (рольові ігри); для фізичного аспекту професійної підготовки перевагою є практичні форми занять (відпрацювання елементів рукопашного бою, комплексні заняття з витривалості та фізичної активності); для комунікативної підготовки (іспанська мова) – навчання на основі практичних завдань (TBL), рольові ігри, інтенсивні курси; для вогневої підготовки характерні такі форми та методи навчання, як: розповідь, пояснення, показ, самостійна робота та практика під наглядом інструктора; для такого аспекту професійної підготовки як керування

транспортним засобом характерними є заняття–бесіда (теоретично обґрунтовуються засади та принципи керування) та практичні форми навчання: водіння під наглядом інструктора та без нього.

Література:

1. Гончаренко С. *Фундаменталізація професійної освіти* / С. Гончаренко // *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*. – 2006. – № 7. – С. 165-175.
2. Давлатшоева А. Ш. *Психолого-педагогические особенности организации подготовки кадров органов внутренних дел Республики Таджикистан*/ А. Ш. Давлатшоева // *Вестник Московского университета МВД России*. 2013, №8. С.226-231.
3. Жицька С. А. *Підготовка курсантів вищих військових навчальних закладів до професійно-комунікативної діяльності за допомогою метода комунікативних завдань* / С. А. Жицька // *Advanced education1* (2014), С. 13-20.
4. *Тезаурус методичного працівника*. Укладач Демченко В.В. – Рівне: РОІППО, 2012. – 72 с.
5. Коржувєв А. В. *Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании* / А. В. Коржувєв, В. А. Попков. – М.: ИНТРА, 2003. – 411 с. – С. 8.
6. Тронь Т. В. *Базова підготовка агентів Прикордонного патруля у системі професійної підготовки працівників правоохоронних органів США* / Т. В. Тронь / *Науковий огляд: журнал* / голов. ред. Башнянин Г. І. – 2017. - № 1 (33). – С. 107-121.
7. Ягупов В. В. *Військова дидактика: навч. посіб.* / В. В. Ягупов. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2000. – 400 с.

References:

1. *Goncharenko S. Fundamentalizatsiya profesiynoi osviti / S. Goncharenko // Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia. – 2006. – № 7. – S. 165-175.*
2. *Davlatshoeva A. Sh. Psikhologo-pedagogicheskie osobennosti organizatsii podgotovki kadrov organov vnut- rennikh del Respubliki Tadzhikistan/ A. Sh. Davlatshoeva // Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii. 2013, №8. S.226-231.*
3. *Zhitska, S. A. Pidgotovka kursantiv vishchikh viyskovikh navchalnikh zakladiv do profesiyno-komunikativnoi diyalnosti za dopomogoyu metoda komunikativnikh zavdan / S. A. Zhitska // Advanced education1 (2014), S. 13-20.*
4. *Tezaurus metodichnogo pratsivnika. Ukladach Demchenko V. V. – Rivne: ROIPPO, 2012. – 72 s.*
5. *Korzhuev A. V. Traditsii i innovatsii v vysshem professionalnom obrazovanii / A. V. Korzhuev, V. A. Popkov. – M.: INTRA, 2003. – 411 s. – S. 8.*
6. *Tron T.V. Bazova pidgotovka agentiv Prikordonnogo patrulya u sistemi profesiynoi pidgotovki pratsivnikiv pravookhoronnikh organiv SShA / T.V. Tron / Naukoviy oglyad: zhurnal / golov. red. Bashnyanin G. I. – 2017. - № 1 (33). – S. 107-121.*
7. *Yagupov V. V. Viyskova didaktika: navch. posib. / V. V. Yagupov. – K.: VPTs «Kiivskiy universitet», 2000. – 400 s.*

CONTENTS

I. PEDAGOGICAL SCIENCES

AUTHOR'S PROGRAM FOR THE FORMATION OF TEACHERS'
PROFESSIONAL MOBILITY IN THE METHODOLOGICAL SYSTEM
OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS 5

I. Gorbacheva

PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF SOCIAL
MATURITY OF STUDENTS OF HIGHER AGRARIAN
EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE TEACHING AND 17
EDUCATIONAL PROCESS

PhD in Pedagogical Sciences, I. Danchenko

SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL PRECONDITIONS FOR THE
DEVELOPMENT OF THE TRAINING OF MILITARY CADRES IN
UKRAINE IN THE XIXth – AT THE BEGINNING OF THE XXth 33
CENTURY

O. Yefimova

ORGANIZATIONAL TERMS STATE PUBLIC MANAGEMENT OF
GENERAL SECONDARY EDUCATION 52

PhD in Pedagogical Sciences, N. Lisova

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF
PROSPECTIVE SPECIALISTS PHARMACEUTISTS 65

I. B. Koniashyna

THE CONTENT OF CURRICULA, FORMS AND METHODS OF
VOCATIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF THE
USA BORDER PROTECTION

75

T. Tron